

Ured za davanje pravnog savjeta i stalni odvjetnici

Kaulić, Antonija

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:559061>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-29**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Teološko-katehetski odjel

Diplomski sveučilišni teološko – katehetski studij (dvopredmetni)

The seal of the University of Zadar is a circular emblem. It features a central illustration of a building with a dome and a portico. The text 'SVEUČILIŠTE U ZADRU' is written along the top inner edge of the circle. The year '1396' is on the left and '2002' is on the right. At the bottom, the Latin phrase 'UNIVERSITAS STUDIORUM JADERTINA' is written.

Antonija Kaulić

Ured za davanje pravnog savjeta i stalni odvjetnici

Diplomski rad

Zadar, 2021.

Sveučilište u Zadru
Teološko-katehetski odjel
Diplomski sveučilišni teološko – katehetski studij (dvopredmetni)

Ured za davanje pravnog savjeta i stalni odvjetnici

Diplomski rad

Studentica:
Antonija Kaulić

Mentorica:
doc. dr. sc. Klara Čavar
Komentor:
doc. dr. sc. Zdenko Dundović

Zadar, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Antonija Kaulić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Ured za davanje pravnog savjeta i stalni odvjetnici** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2021.

SADRŽAJ

UVOD	1
1.VJERNICI PRED DVOJBOM O NIŠTAVOSTI SVOJE ŽENIDBE.....	3
2.URED ZA DAVANJE PRAVNOG SAVJETA, ZASTUPNICI I ODVJETNICI	7
2.1.Odvjetnici i zastupnici na sudu	8
3.PASTORALNA ISTRAGA.....	10
3.1.Savjetodavni razgovor	13
3.2.Otkrivanje kanonskih razloga ništavosti	17
3.2.1.Ženidbene zapreke i ništavost ženidbe	18
3.2.2.Nedostatak u ženidbenoj privoli kao kanonski razlog ništavosti ženidbe	19
3.2.3.Nedostatak u kanonskom obliku i njegovo pomanjkanje kao kanonski razlog ništavosti ženidbe	20
4.POSTUPAK U SLUČAJU POSTOJANJA PRAVNOG TEMELJA ZA POKRETANJE PARNICE	23
4.1.Predlaganje pokretanja sudskog postupka i utvrđivanje ništavosti ženidbe	23
4.1.1.Redoviti sudski postupak	26
4.1.1.1.Sadržaj tužbe redovitog postupka.....	29
4.1.2.Kraći ženidbeni postupak pred biskupom.....	30
4.1.2.1.Sadržaj tužbe u slučaju kraćeg postupka pred biskupom	33
4.1.3.Postupak na temelju isprave.....	34
4.2.Predlaganje ukrepljenja ništave ženidbe.....	34
5.OTKRIVANJE PRAVNOG TEMELJA ZA RAZJEŠENJE ŽENIDBENOG VEZA	36
6.PRIMJER PRAKSE CRKVENIH SUDOVA U HRVATSKOJ	39
6.1.Sudionici i područje istraživanja.....	40
6.2.Stalni odvjetnici i sud	41
6.3.Sudski postupci nakon reforme.....	43
6.4.Informiranost i predodžbe vjernika o sudskim postupcima.....	45
6.5.Ured za davanje pravnog savjeta.....	48
7.RASPRAVA	52
ZAKLJUČAK.....	57
SAŽETAK.....	59
ABSTRACT	60

LITERATURA	61
POPIS TABLICA	63
ŽIVOTOPIS.....	64

UVOD

Osluškujući probleme suvremenog čovjeka, Crkva se susreće sa sve više propalih brakova i razvoda. Kućna Crkva, o kojoj govori *Lumen Gentium*, danas se često urušava. Mnogi vjernici, u želji da nastave život, nalaze nove partnere i žele stupiti u novi brak gdje se susreću s problemom nerazriješenog prethodnog ženidbenog veza. Osim nemogućnosti sklapanja nove ženidbe u Crkvi, sklapanjem novog građanskog braka bivaju uskraćeni za sakramente. Imajući u vidu navedene probleme koje muče dio stada, papa Franjo 2015. godine donosi dva motuproprija¹ kojima se reformiraju postupci proglašenja ništavnosti ženidbe. Ono što je bitno naglasiti jest da se ovdje ne radi o uvođenju novih kriterija za proglašenje ništavnosti ženidbe, već o pojašnjavanju onih koji su navedeni u kanonima VII. knjige *Zakonika kanonskog prava*. Jednost i nerazrješivost ostaju nepobitna svojstva valjane ženidbe. Briga za spasenje duša, posebice za vjernike koji se nalaze u neregularnoj životnoj situaciji, ostaje nepobitan prioritet za Crkvu. Procesi proglašenja ništavne ženidbe zbog svoje dugotrajnosti znaju biti mučni za stranke, a ovom se reformom željelo ubrzati postupak.

Jedan od plodova reforme je Ured za davanje pravnog savjeta, čije je osnivanje potaknula reforma. Cilj rada Ureda su pomoci u otkrivanju razloga ništavnosti ženidbe, što je ujedno i cilj pastoralne istrage kojom se sam Ured bavi. Obzirom na činjenicu da Ured još uvijek predstavlja jednu novinu u pastoralnoj i sudskoj praksi, on pruža poticaj, ali i svojevrsan izazov u znanstvenom istraživanju. Stoga će Ured i njegovo djelovanje biti predmet ovog rada. Literarni opus ove tematike na hrvatskom jeziku nije nešto naročito bogat, a samo djelovanje i prisutnost Ureda u sudskoj praksi u Hrvatskoj još uvijek nije dovoljno istraženo i ne postoje detaljniji, konkretni podaci za navedenu problematiku. Zato je cilj ovog rada pružiti elementarni teorijski dio koji objašnjava što je to Ured za davanje pravnog savjeta, njegovu svrhu i funkciju, zatim predočiti rezultate istraživanja primjera prakse crkvenih sudova u Hrvatskoj. Svrha navedenih nastojanja jest pridonijeti aktualizaciji teme Ureda, ukazujući na njegovu važnost u sudskoj praksi, ali i za živote vjernika koji su pred dvojmom o ništavnosti svoje ženidbe općenito.

Prvi dio rada, koji je koncipiran kao teorijski prikaz Ureda, započinje poglavljem *Vjernici pred dvojmom o ništavnosti svoje ženidbe*, gdje se iznose konkretni statistički podaci o građanskim

¹ *Blagi sudac Gospodin Isus* za latinsku Crkvu (dalje: MIDI) i *Blagi i milosrdni Isus* za istočne katoličke Crkve.

razvodima, prevencijama koje je potrebno provoditi kroz predženidbeni i posliježenidbeni pastoral kako bi se spriječilo sklapanje ništave ženidbe te navođenje osnovnih izvanjskih i unutarnjih indikatora koji uzorkuju bračne probleme. Drugo poglavlje, *Ured za davanje pravnog savjeta, zastupnici u sporovima*, govori o pravnom aspektu nastajanja Ureda te o tome što bi on trebao predstavljati za vjernike. Dan je osvrt na funkciju odvjetnika u radu Ureda i suda, njegovim specifikacijama i uvjetima koje treba ispuniti kako bi mogao vršiti službu. Zatim slijedi poglavlje koje govori o pastoralnoj istrazi koju obavlja Ured, pri čemu su detaljno analizirani koraci provedbe same istrage, a poseban naglasak stavljen je na savjetodavan razgovor koji obavljaju odvjetnici Ureda sa strankama. Zadnji dio poglavlja govori o kanonskim razlozima ništavne ženidbe (zapreka, privola, kanonski oblik) prema čijem otkrivanju mora biti usmjerena pastoralna istraga. U četvrtom poglavlju su izloženi detaljni opisi načina vođenja sudskih postupaka na koje su upućene stranke čija je ženidba nepovratno propala, a imaju dokaze o kanonskom razlogu ništavosti ženidbe. Sudski postupci će biti prikazani u kontekstu reforme, što znači da će se ukazati na novine koje ona donosi u Redovitom sudskom postupku, ali i pregled Kraćeg ženidbenog postupka pred biskupom, koji je također jedan od produkta reforme. *Otkrivanje pravnog temelja za razrješenje ženidbenog veza* je peto poglavlje, koje polemizira slučajeve u sudskoj praksi kada je, umjesto sudskog postupka utvrđivanja ništavosti ženidbe, potrebno provesti upravni postupak kojim se razrješuje ženidbeni vez.

Drugi dio rada posvećen je istraživanju primjera prakse crkvenih sudova u Hrvatskoj. Ono je provedeno anketnim upitnikom, a obuhvaća 4 segmenta koja su obuhvaćena i u teorijskom dijelu rada. To su: stalni odvjetnici pri sudovima, broj riješenih sudskih parnica nakon reforme, informiranost vjernika o sudskim postupcima te Ured za davanje pravnog savjeta. Dobiveni rezultati bit će prikazani u kvantitativnom i kvalitativnom obliku, ovisno o vrsti i sadržaju samog pitanja. U poglavlju *Rasprava* pružit će se komentar na pojedine rezultate istraživanja koji su potaknuli dodatno polemiziranje i analizu, a ujedno će se iznijeti određeni zaključci i prijedlozi.

1. VJERNICI PRED DVOJBOM O NIŠTAVOSTI SVOJE ŽENIDBE

Kada se govori o sve većem broju propalih ženidbi, koje su sve veći problem u Crkvi na općoj razini, ali i cjelokupnog društva, potrebno je iznijeti konkretne podatke kako bi se dobila jasnija predodžba o navedenoj tematici. Stoga je u prilogu prikazana tablica s podacima koje donosi Državni zavod za statistiku (DZS) Republike Hrvatske. Unutar tablice je prikazan broj sklopljenih i rastavljenih brakova te udio razvedenih u odnosu na broj sklopljenih brakova u Hrvatskoj za svaku godinu posebno.

Tablica 1. Prikaz podataka o broju sklopljenih i rastavljenih građanskih brakova u Republici Hrvatskoj, u vremenskom periodu od 2016. do 2020. godine.²

Godina	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Sklopljeni brakovi	20467	20310	19921	19761	16739
Rastavljeni brakovi	7036	6265	6125	5936	4707
Udio razvedenih brakova	34,38%	30,85%	30,75%	30,04%	28,12%

Iz prikazanih podataka u Tablici 1., može se vidjeti da je broj rastavljenih izrazito velik u svim navedenim godinama. Tako je u 2016. godini sklopljeno najviše građanskih brakova (20.467), ali je i broj rastavljenih brakova, također, najveći u odnosu na naredne četiri godine (7.036). Udio rastavljenih u odnosu na sklopljene brakove, u prve četiri godine, prelazi 30 %, dok se pad primjećuje jedino u posljednjoj prikazanoj godini. No, 2020. godinu treba promatrati u specifičnom kontekstu, uzimajući u obzir okolnosti koje su je obilježile. To je prije svega epidemija Corona virusa i potresi koji su zadesili Hrvatsku, a čije će se posljedice i njihov utjecaj na prezentirane podatke moći sagledati tek u narednim godinama. Ono što je trenutno vidljivo jest da su, već spomenute posljedice, utjecale na smanjen broj sklopljenih brakova (16.739) u odnosu na svaku pojedinačnu godinu, što ni ne čudi s obzirom na epidemiološke mjere, koje su u 2020. godini sprječavale organizaciju većih slavlja kao što su ženidbe. Ne smije se zanemariti ni utjecaj, prethodno spomenutih, potresa na području Zagreba i Banovine. Zanimljiva je činjenica da je broj rastavljenih brakova (4.707), u usporedbi s ostalim godinama, također najmanji, a samim time je i udio rastavljenih brakova u odnosu na sklopljene (28,12%) u 2020. godini najniži. Sumirajući

² Usp. DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, Prirodno kretanje stanovništva, u: <https://www.dzs.hr/> (22. IV. 2020.).

podatke DZS-a dolazi se do podatka da je unutar vremenskog intervala od četiri godine sklopljeno 97. 198 građanskih brakova, a 30. 069 razvoda.³ Broj vjerskih ženidbi koje su proglašene ništavim bit će prikazan kao rezultat istraživanja u jednom od idućih poglavlja. Samim time će se analizirati i usporedba ukupnog broja rastavljenih građanskih brakova i proglašениh ništavnih ženidbi unutar četverogodišnjeg razdoblja (2016.-2020.).

Ženidba svoje biblijsko utemeljenje ima u Knjizi postanka (Post 2, 18-24), a u poslanici Efežanima se otkriva svojstvo jednosti (Ef 5, 32 : „Zato će čovjek ostaviti oca i majku te prionuti uz ženu svoju i bit će oni samo jedno tijelo“), a ta jednost je ujedno i slika Krista i Crkve kao zaručnika i zaručnice. No, primjer Samaritanke iz Ivanovog evanđelja i grešne veze jednog muškarca s maćehom iz Pavlove Prve poslanice Korinćanima svjedoče o realnosti mogućih nevaljanih ženidbi koje Crkva ne smije ignorirati te mora djelovati s ciljem proglašenja njihove ništavosti. Ništavna ženidba nije samo neuspjeh zaručnika jer se njene posljedice, u vidu fizičkih i psihičkih trauma, loših iskustava i osjećaja, odražavaju na djecu, ali i na Crkvu kao zajednicu vjernika. Takva ženidba odraz je prisutnosti emocionalnih i socijalnih problema u društvu, koji se ne smiju ignorirati. Stoga je potrebno da Crkva djeluje preventivno u vidu adekvatne pastoralne pripreme na brak budućih zaručnika.⁴

Primjerena priprava ne sastoji se samo od kratkog zaručničkog tečaja koji se obavlja pred sklapanje konkretne ženidbe u pojedinoj župi, već je to proces koji bi trebao obuhvaćati živote vjernika još od djetinjstva, adolescencije pa sve do mladosti i doba zaručništva. Ona mora biti prisutna u samoj obitelji zaručnika ali i u cjelokupnoj društvenoj zajednici, prilikom usađivanja osnovnih vjerskih, moralnih i etičkih načela te se tako uspješno formira psihički i emocionalno zrela osoba, sposobna za stupanje u brak.⁵ Ne smije se zanemariti zaručnički ispit kao dio pastoralne pripreme, kako bi se spriječila potencijalno nevaljana ženidba. Pritom je važan osobni pristup svećenika koji mora ispitati zaručnike, ponaosob, kako bi saznao postoji li određena smetnja ili zapreka koja bi priječila valjano sklapanje ženidbe.⁶ I direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj jasno nalaže da se u neposrednu pripravu za ženidbu treba uključiti zajednica, posebice obiteljski pastoralni djelatnici koji imaju zadatak pripreme zaručnika na prihvaćanje

³ Usp. DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, Prirodno kretanje stanovništva, u: <https://www.dzs.hr/> (22. IV. 2020.).

⁴ Usp. Lucija BOLJAT - Josip ŠALKOVIĆ, Kanonsko-pravni aspekti pripreme za ženidbu i prevencija ništavosti, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2015.) 3, 815.

⁵ Usp. FRANJO, *Amoris laetitia -Radost ljubavi* (19. III. 2016.), Zagreb, 2017., br. 205-206. (dalje: AL).

⁶ Usp. Nikola ŠKALABRIN, *Ženidba: pastoralno-pravni priručnik*, Đakovo, 1995., 83.

svetosti i dužnosti novog staleža. Također, savjetuje se da bliža priprava za ženidbu traje oko godinu dana. Unutar tog vremenskog raspona, preporučuje se da se kroz razgovore sa župnikom, tečajevima za ženidbu te raznim drugim inicijativama pomogne zaručnicima produbiti vrednote bračnog i obiteljskog života, ali i vlastitih vrijednosti sakramenata.⁷

Ne smije se zanemariti ni poslijenjeidbeni pastoral, tj. pastoral bračnih drugova i obitelj. Bračni drugovi i njihova djeca imaju poziv na trajni rast u sakramentalnoj milosti, stoga je odgovornost i zadaća Crkve da ih prati na tom putu. Prema tome, cilj ženidbenog pastoralna bio bi pružiti podršku bračnim drugovima i obitelji da rastu u vlastitoj i međusobnoj ljubavi. Pritom, pastoralna skrb ne podrazumijeva se samo kao zadaća prezbitera, već i biskupa, redovnika, redovnica i laika. Svaka biskupija bi trebala uzeti u obzir već postojeće oblike rada s obiteljima, vrednovati i one s pozitivnim iskustvima te odrediti prioritete pri razradi daljnjeg plana za pastoralni rad.⁸ U pastoralu obitelji posebice mora biti posvećena pažnja mladim brakovima i obiteljima jer su to zajednice koje se suočavaju s novim vrednotama i izazovima zajedničkog života. Mladi bračni parovi često su zaokupljeni egzistencijalnim brigama, što im predstavlja jednu od otežavajućih okolnosti na početku zajedničkog života. Potrebno je da cijela župna zajednica prihvati mlade bračne parove i pomogne im u njihovom duhovnom rastu. Stoga bi trebalo raditi na uspostavi posebnog sadržaja i oblika rada s mladim obiteljima, a to obuhvaća duhovne obnove, bračne vikende, molitvene susrete ili neke duhovne programe koji su produkt određenih pokreta i duhovnih udruga.⁹ U radu obiteljskog pastoralna trebala bi biti neizostavna katolička obiteljska savjetovaništa, koja bi imala ulogu savjetovanja bračnih parova u trenucima poteškoća i kriza.¹⁰

Ukoliko vjernici izražavaju sumnju u valjanost svoje ženidbe, kanon 221 im jamči pravo na pokretanje postupka otkrivanja ništavosti ženidbe, a Crkva se ne smije oglušiti na njihove molbe.¹¹ Kao što se u građanskom pravu optuženik smatra nevinim dok mu se ne dokaže krivica, tako se i ženidba u kanonskom pravu smatra valjanom sve dok se ne dokaže suprotno. Ona je zajednica sveg života, usmjerena dobru bračnih drugova i rađanju potomstva.¹² Uzdigavši je na

⁷ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, Zagreb, 2002., br. 76.

⁸ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, br. 50.

⁹ Jedna takva zajednica koja pomaže bračnim drugovima u njihovom zajedničkom rastu u vjeri jest Hrvatska zajednica bračnih susreta, koja svoje susrete u Hrvatskoj održava još od 1976. godine. Usp. HRVATSKA ZAJEDNICA BRAČNIH SUSRETA, u: <https://www.hzbs.hr/> (16. I. 2021.).

¹⁰ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, br. 51.

¹¹ Usp. kan. 221 §1.

¹² Usp. kann. 1060 i 1055.

sakramentalnu razinu, Krist je učinio milosnim sredstvom koje posvećuje ženidbene drugove te tako ženidba, osim pravne, dobiva i sakramentalnu dimenziju. Valjana kršćanska ženidba smatra se trajnom i nerazrješivom te je kao takvu ne može dokinuti ni jedna ljudska vlast.¹³ Stoga, za proglašenje ženidbenog veza ništavnim nije dovoljno samo znati da je ženidba nevaljana sklopljena, već je to potrebno i dokazati.¹⁴

Prilikom susreta s vjernicima koji imaju bračne probleme, potrebno je utvrditi radi li se o bračnom paru koji se u tom trenutku nalazi u krizi ili se pak radi o nevaljanoj ženidbi. Svaki brak ima jedinstven slučaj koji je rezultirao raspadom bračnog zajedništva, no indikatori koji su prouzrokovali takve odnose u suštini mogu biti unutarne i izvanjske naravi. Unutarnji su oni koji proizlaze iz samih bračnih drugova i njihovog međusobnog odnosa. Tu se radi o zajedničkim interesima, aktivnostima, ulogama koje imaju u braku, načinu međusobnog komunikacije, spolnosti, emotivne povezanosti, rodbinskih veza i drugih sličnih aspekata. Oni izvanjski dolaze iz okruženja ženidbenih drugova jer je okolina i društvo u kojoj su odrastali, i u kojoj žive u datom trenutku, utjecali u formiranju njihove ličnosti, stoga se tu radi o bezbroj čimbenika kao što su obrazovanje, ekonomsko i socijalno stanje i slično. No, nemoguće je navesti sve izvanjske i unutarne indikatore, posebice jer je svaki brak jedinstven sam po sebi, zbog bračnih drugova.¹⁵

¹³ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, Zagreb, 2016., 27.

¹⁴ Usp. kan. 1060.

¹⁵ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 28-29.

2. URED ZA DAVANJE PRAVNOG SAVJETA, ZASTUPNICI I ODVJETNICI

Za vjernike koji se nalaze pred dvojbom o ništavnosti ženidbe ključno je da Crkva pokaže svoju pastoralnu potporu, neovisno o tome je li njihova ženidba nevaljana ili ne. Ured za davanje pravnog savjeta je mjesto gdje se mogu obratiti za pomoć. Budući da reforma postupka ništavnosti ženidbe uvelike stavlja naglasak na pastoralnu istragu, Ured dobiva važnu ulogu u cjelokupnom procesu, što zbog pravnih, što zbog pastoralnih aspekata. Ono što je bitno istaknuti jest činjenica da ideja Ureda i njegovog rada s vjericima nije produkt same reforme, već je to bila težnja pravnik, ali i teologa još u prethodnom stoljeću. O tome govori Papinsko vijeće za zakonske tekstove u dokumentu *Dignitas connubii*, gdje iznosi upute biskupijskim i međubiskupijskim sudovima kako bi svaki sud trebao imati ured za davanje savjeta gdje bi radile osobe koje su kompetentne za pružanje pravne i pastoralne pomoći vjericima.¹⁶

Prema navedenom, svaki vjernik može dobiti savjet o rješenju svoje situacije, rasvjetljavanju potencijalnih mogućih osobnih zabluda vezanih za spor. Uz navedeno, stranka može dobiti i stručnu pravnu pomoć s osnovnim informacijama vezanim za pokretanje parnice ništavnosti ženidbe, ukoliko to prilike iziskuju i za to postoje konkretni razlozi. Ukoliko službu informiranja i rada sa strankama obnašaju službenici suda, oni ne mogu sudjelovati u parnici kao suci ili branitelji veze. S druge strane, odvjetnici koji vrše službu sudskog savjeta mogu sudjelovati u parnici kao stalni odvjetnici. To znači da su stalni odvjetnici predstavnici Crkve, ali mogu biti i odvjetnici u ženidbenim parnicama, ako ih stranka želi izabrati. U funkciji stalnih odvjetnika, oni za svoj rad dobivaju plaću od strane suda, dok su za usluge zastupanja stranaka u ulozi odvjetnika ili zastupnika plaćeni od strane stranke.¹⁷

Obzirom da mnogim vjericima potencijalni financijski troškovi otežavaju ili ih čak odvraćaju od traženja pomoći za rješavanje situacije u kojoj se nalaze, biskup kao moderator suda, dužan je omogućiti besplatno obraćanje sudovima u svrhu spasa duša, što je vrhovni zakon Crkve. Stoga je pružanje besplatne pravne pomoći i smanjenje troškova postupka zakonski regulirano kan. 1649 Zakonika kanonskog prava te DC čl. 302-308. Služba davanja savjeta treba biti povjerena stalnim odvjetnicima koji su imenovani pri sudu, a u iznimnim slučajevima oni mogu biti i

¹⁶ Usp. PAPINSKO VIJEĆE ZA ZAKONSKE TEKSTOVE, *Dignitas connubii – Dostojanstvo ženidbe*, (25. I. 2005.), Zagreb, br. 113 (dalje: DC).

¹⁷ Usp. DC, čl. 113.

službenici suda.¹⁸ O samim detaljima rada i angažmana s vjernicima koji dolaze potražiti pravni savjet bit će rečeno detaljnije u sljedećem poglavlju. Prvi Ured za davanje pravnog savjeta u Republici Hrvatskoj uspostavljen je u Zagrebu, pri Međubiskupijskom sudu prvog stupnja u Zagrebu 2015. godine. Vjernici Dubrovačke biskupije, sa svojim problemima prouzrokovanim dvojbom o ništavosti ženidbe, mogu se obratiti Uredu za informiranje, savjetovanje i posredovanje u pastoralu rastavljenih, koji djeluje pri Uredu za obitelj.¹⁹

2.1. Odvjetnici i zastupnici na sudu

Kan. 1490. predviđa da u drugu savjetodavnu razinu budu uključeni stalni zaštitnici te da mogu zastupati stranke u procesu proglašenja ništavnosti ženidbe. Također, njihov doprinos se odražava na savjetodavnoj razini, stručnim savjetom koji mogu dati u samom postupku istrage.²⁰ U kanonskom postupku, stranka se može braniti sama, osim u kaznenom suđenju ili u ženidbenoj parnici kada sudac postavlja branitelja stranci, ukoliko ga ona već nema. Na tragu navedenog, DC u članku 101, propisuje da je sud dužan osigurati pomoć nadležne osobe kako bi oba supružnika mogla zaštititi svoja prava. Kada stranke nisu u mogućnosti osobno sudjelovati u postupku, imaju pravo same zatražiti odvjetnika ili zastupnika i tu se radi o besplatnoj pravnoj zaštiti, za razliku od sučevog imenovanja odvjetnika po službenoj dužnosti.²¹

Potrebno je razjasniti razliku između zastupnika i odvjetnika. Stranka sebi može samostalno postaviti zastupnika, koji će je predstavljati u postupku te podnositi sudu tužbe i utoke. On prima priopćenja suda i izvještava stranku o statusu parnice. Također, ukoliko to situacija iziskuje, stranka može postaviti i više zastupnika, pri čemu treba paziti na očuvanje prvenstva.²² Odvjetnik ima pravno-savjetodavnu ulogu, što znači da je njegova zadaća proučiti i razraditi obranu u pisanom i verbalnom obliku te pripremiti dokaze koji će potkrijepiti istu. Dužan je ne otkrivati unaprijed pitanja stranci koju zastupa i svjedocima koji sudjeluju u parnici. Također, teška obveza ga sprječava da strankama daje na uvid sadržaj tajnih spisa. Kao što stranka ima pravo postaviti više zastupnika, isto tako može postaviti i više odvjetnika koji će pomagati oko

¹⁸ Usp. Klara ČAVAR – Vikica VUJICA, Zastupnici i odvjetnici u sporovima i ured za davanje pravnog savjeta, u: *Vrhbosnensia*, 23 (2019.) 2, 394-402.

¹⁹ Usp. *Isto*, 402.

²⁰ Usp. kan. 1490.

²¹ Usp. Klara ČAVAR – Vikica VUJICA, Zastupnici i odvjetnici u sporovima i ured za davanje pravnog savjeta, 392.

²² Usp. DC, čl. 103 §1., 103 §2., 104 §2.

pripremanja obrane. Kan. 1490, ali i člankom 113, DC-a propisuje se postavljanje službe stalnih odvjetnika na svakom sudu, koji bi za svoj rad bili plaćeni od strane suda, a njihova zadaća je obavljanje službe odvjetnika ili zastupnika stranke, u slučaju da ga stranka izabere. Kako bi zastupnici i odvjetnici mogli vršiti svoju funkciju, postoje određeni uvjeti koje su propisani Zakonikom kanonskog prava i DC-om, a to je punoljetnost, dobar glas, dok se za zastupnika još zahtjeva imenovanje stranke vjerodostojnim nalogom kako bi mogao osobno vršiti službu. Također, budući da zastupa interese stranke, dužan je spriječiti sve potencijalne kontradiktornosti koje mogu biti na njenu štetu. Za odvjetnika je, osim navedenih zajedničkih uvjeta, propisano da mora biti katolik te da mora biti stručan, što podrazumijeva da ima doktorat iz kanonskog prava. Vezano za status obrazovanja odvjetnika, dijecezanski biskup može odlučiti drugačije, posebice ukoliko je u njegovoj dijecezi prisutno pomanjkanje stručnog kadra na sudu. Stoga se dopušta da odvjetnici mogu biti osobe koje posjeduju samo magisterij iz kanonskog prava. Uz sve navedeno, za one koji nemaju diplomu Rimske rote, za vršenje funkcije odvjetnika treba ih odobriti biskup ili moderator suda.²³

Prije preuzimanja službe, odvjetnik i zastupnik moraju imati vjerodostojan nalog koji će biti prihvaćen na sudu. O važnosti vjerodostojnog naloga govori činjenica da bi djelovanje odvjetnika s lažnim nalogom učinilo presudu nepopravljivo ništavom. Ukoliko su stranke suglasne u podnošenju zahtjeva za proglašenje njihove ženidbe ništavom, mogu postaviti zajedničkog zastupnika ili odvjetnika. Sudski vikar također može dati nalog po službenoj dužnosti, a zastupnici mogu biti dodijeljeni kad istječe termin za priziv i za prilaganje prikladnog jamstava za eventualnu štetu. Odvjetnici i zastupnici imaju propisanu zabranu odustajanja od naloga bez opravdana razloga tijekom odvijanja parnice. Također, ne smiju ugovoriti pretjeran iznos naknade za svoje usluge jer bi time pogodba bila ništava ili iznevjeriti službu zbog ponuđenih darova ili obećanja. O navedenim zabranama govori članak 110 DC-a i kanoni 1488-1489.

²³ Usp. Klara ČAVAR – Vikica VUJICA, Zastupnici i odvjetnici u sporovima i ured za davanje pravnog savjeta, 393-395.

3. PASTORALNA ISTRAGA

Pastoralna istraga je predprocesna radnja kojom se pokušava otkriti imaju li vjernici uvjete za pokretanje procesa poništenja ženidbe. Kao što je već prethodno spomenuto, odvija se na tri razine, a svaka od njih će biti opisana u ovom poglavlju. Druga razina, koja podrazumijeva savjetodavni razgovor je najbitnija jer se tom prilikom stječe najrealističniji uvid u situaciju vjernika što je ujedno i cilj pastoralne istrage. Time se objektivno procjenjuje postoji li pravni temelj za pokretanje parnice i mogućnost dokazivanja. Nakon toga, slijedi prikupljanje korisnih elemenata od strane ženidbenih drugova ili njihovih zastupnika.²⁴ Također, važno je istaknuti i širu sliku učinka djelovanja pastoralne istrage, a to je osiguranje potpore i vjerske podrške osobama koje proživljavaju teške životne trenutke u braku u svrhu brige za spas njihovih duša kao konačnog cilja Crkve. Vjera je neizostavna komponenta u zacjeljivanju rana supružnika, ali i njihovo psihičko i religiozno sazrijevanje.²⁵

Prvi korak vjernika pred dvojbom o ništavnosti svoje ženidbe je obraćanje župniku ili nekom drugom svećeniku, što je ujedno prva razina provođenja pastoralne istrage. Svrha razgovora nije saznati detaljan opis bračnog suživota, već je cilj utvrditi radi li se o bračnoj krizi koja onemogućava daljnje funkcioniranje braka i je li problematika koja muči supružnike postojala i prije sklapanja ženidbe ili se radi o problemu proizašlom iz braka. Ukoliko se radi o problemu nastalom nakon vjenčanja, valjanost ženidbe se ne dovodi u pitanje, stoga nema smisla pokretanje postupka za utvrđivanje ništavnosti ženidbe kao sljedećeg korak rješavanja problema. No, ako je problem postojao prije sklapanja ženidbe, nužna je daljnja provedba istrage.

Budući da je ovo prvi korak u rješavanju problema, jako je važno da je osoba kojoj se ženidbeni drugovi obraćaju kompetentna saslušati i pružiti duhovnu potporu. Poželjno je da ima i formalnu pravnu naobrazbu, no nije nužan uvjet. Također, prilikom iznošenja problema, ne smije biti pristrana i zauzimati stajalište koje olako shvaća mogućnost proglašenja ništavnosti ženidbe ili pak odgovara stranke od pokretanja postupka. Dužna je objektivno pristupiti i dati uravnoteženo mišljenje, besplatan savjet te ukoliko je to potrebno, uputiti osobe k Uredu za daljnji nastavak pastoralne istrage.²⁶

²⁴ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavnosti ženidbe*, 38.

²⁵ Usp. *Isto*, 41.

²⁶ Usp., *Isto*, 33-35.

Prilikom uvida u životnu situaciju bračnih drugova, koji se obraćaju Uredu sa svojim problemima, potrebno je prvenstveno razumjeti specifičnost njihove situacije. To podrazumijeva činjenicu da se u samom procesu ne traži konkretni krivac za stanje u kojem se par nalazi, već se traži istina o ženidbenom vezu, koja ne vodi nužno k proglašenju ništavosti ženidbe, a koje je ujedno i zadnja opcija.²⁷ Bilo da je riječ samo teškoj bračnoj krizi ili pak nevaljano sklopljenoj ženidbi, odvjetnik je dužan pružiti konkretnu pomoć u vidu davanja pravnog savjeta i pastoralne brige. U provođenju pastoralne istrage, osim pravnog aspekta u kojem supružnicima daje stručno mišljenje postoje li razlozi za pokretanje parnice i pisanja tužbe, pruža se pastoralna potpora u vidu konkretne pomoći. Ta pomoć se očituje u otvorenom i iskrenom pristupu te savjetom ili, ukoliko to iziskuje situacija, upućivanjem na stručne službe čije bi djelovanje bilo prikladno za rješavanje problema koji muče bračne drugove.²⁸ Iz navedenog proizlazi da davanje savjeta prije pokretanja postupka ima funkciju obiteljske pastoralne skrbi za vjernike, budući da je danas sve više slučajeva neuspjelih brakova koji su se civilno rastali, a supružnici stupili u novu vezu ili pak civilni brak. Također, to ne znači da se time zanemaruje zaštita i dostojanstvo samog sakramenta ženidbe. Naprotiv, ovo je i svojevrsna zaštita bitnih svojstava ženidbe, sudski dokazujući sve one slučajeve koji predstavljaju nevaljano sklopljene ženidbe.²⁹

Rad Ureda ne ograničava se samo na otkrivanje kanonskog razloga ništavosti ženidbe, već obuhvaća niz pravnih aktivnosti vezanih za pokretanje sudskog postupka kao što je pomoć prilikom sastavljanja tužbe i prikupljanja priloga tužbi pa sve do popratnih aktivnosti tijekom odvijanja procesa. Sukladno navedenom, vjernici se mogu obratiti Uredu za pružanje cjelokupne pravne pomoći koja podrazumijeva proces od urudžbiranja tužbe do izricanja presude. Također, Ured može pružiti i jednokratnu pravnu pomoć tijekom odvijanja parnice, primjerice iznošenje obrane i primjedbi te priziv na presudu. Bitno je istaknuti kako je pravna pomoć u otkrivanju kanonskog razloga ništavosti ženidbe te pomoć prilikom sastavljanja tužbe i prikupljanja priloga tužbi besplatna. To je iznimno važno uzimajući u obzir dio vjernika koji nisu u povoljnoj ekonomskoj situaciji, a nalaze se pred dvojmom o ništavosti svoje ženidbe. Stranka plaća troškove

²⁷ Usp. Andrej SAJE, Savjetovanje i pokušaj pomirenja, u: *Ništavost ženidbe: procesne i supstantivne teme*, J. Šalković (ur.), Zagreb, 2009., 63.

²⁸ Usp. *Isto*, 63.

²⁹ Usp. Klara ČAVAR – Vikica VUJICA, Zastupnici i odvjetnici u sporovima i ured za davanje pravnog savjeta, 404.

u slučaju samostalnog postavljanja odvjetnika koji će raditi na slučaju te, ako zatraži pružanje jednokratne pravne pomoći tijekom odvijanja parnice ili pak za pomoć tijekom cijele parnice.³⁰

Ured pomaže supružnicima koji su pred dvojbom o valjanosti svoje ženidbe rasvijetliti njihovu situaciju u kojoj se nalaze, nudeći tri rješenja. Prvo je pokušaj pomirenja bračnog para, drugo je rastava uz trajanje ženidbene veze te, naposljetku, proglašenje ništavosti ženidbe kao posljednja opcija.

U želji za očuvanjem braka, Crkva kao majka i učiteljica pokušava pokrenuti proces pomirenja ženidbenih drugova i pomoći bračnim drugovima u pronalaženju rješenja bračnih poteškoća.³¹ Nažalost, praksa je pokazala kako se supružnici većinom javljaju nakon obavljene civilne rastave, stoga je poboljšanje međusobnih odnosa i obnovu obiteljskog života nemoguće realizirati.³² Ženidbeni drugovi, posvećeni sakramentom ženidbe, dužni su čuvati bračno zajedništvo, osim ako ih ne sprječavaju određeni razlozi za to.³³ O tim specifičnim razlozima govori Zakonik kanonskog prava, a ukoliko se ti razlozi u pastoralnoj istrazi dokažu, slijedi proces rastave kojom se osigurava osobno dostojanstvo i sigurnost ženidbenog druga, jer u određenim situacijama osobno dobro nadilazi dobro zajedničkog bračnog života.³⁴

Kao jednu od takvih situacija, kan. 1152 navodi preljub, ukoliko ga nedužni ženidbeni drug ne može oprostiti. Prema *Katekizmu Katoličke Crkve*, preljub je nepravda kojom je onaj koji ga je počinio iznevjerio svoje obaveze te povrijedio savez kojeg čini ženidbeni vez.³⁵ Crkva se uvijek zalaže za nerazrješivost kao bitno svojstvo ženidbe, no ne nameće održavanje zajednice između ženidbenih drugova ako postoji određeni problem koji ugrožava dostojanstvo osobe i život supružnika pa i samu zajednicu, o čemu svjedoči kan. 1153.³⁶ Prema tome, crkvenom rastavom uz trajanje ženidbene veze, bračni drugovi nisu dužni održavati zajednički život, ali njihov ženidbeni vez i dalje ostaje, stoga nisu u mogućnosti sklopiti novu ženidbu u Crkvi.³⁷

³⁰ Usp. *Isto*, 402.

³¹ Usp. IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio – Obiteljska zajednica*, (22. XI. 1881.), Zagreb, 2009., br. 33 (dalje: FC).

³² Usp. Andrej SAJE, Savjetovanje i pokušaj pomirenja, 59.

³³ Usp. kan. 1151.

³⁴ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 27.

³⁵ Usp. KATEKIZAM KATOLIČKE CRKVE, Hrvatska biskupska konferencija, Glas Koncila, Zagreb, 2016., br. 2381 (dalje: KKC).

³⁶ Usp. kann. 1152 §1. i 1153 §1.

³⁷ Usp. Velimir BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, Zagreb, 2004., 345.

Nakon završenog procesa rastave ne smije se prepustiti slučaju briga za rastavljene supružnike, već ih treba pratiti u njihovom vjerskom hodu. One koji nisu ponovno pristupili ženidbi, a posebice one koji su stupili u novu vezu te se tako nalaze u „neregularnoj životnoj situaciji“ ne smije se isključivati iz života crkvene zajednice niti ih tretirati kao izopćenike. Treba imati u vidu njihove proživljene traume, emocionalnu bol i osjećaj promašaja te im pokušati ublažiti teškoće koje su ih zadesile i pomoći prevladati osjećaj odbačenosti.³⁸ Crkva ne prepušta slučaju ni brigu o djeci nakon razvoda roditelja te kan. 1154 obvezuje roditelje na uzdržavanje djece i brigu o njihovom odgoju što je posebice važno kod odluke kome će pripasti dijete.³⁹

Ukoliko su razlozi koji su potaknuli bračne drugove na rastavu prestali postojati, Crkva ih navodi na razmišljanje o ponovnom uspostavljanju zajedničkog ženidbenog života, osim ako je mjerodavna crkvena vlast odredila drugačije.⁴⁰ Također, ako je razlog rastave predstavljao preljub jednog ženidbenog druga, a koji je izrazio žaljenje i kajanje zbog svog prijestupa i nekršćanskog ponašanja prema svojem bračnom sudrugu ili djeci te moli za oprost i ponovnu uspostavu zajedničkog ženidbenog života, poželjno je davanje oprosta od strane nedužne stranke. Ne smije se vršiti pritisak na nedužnog ženidbenog druga u svrhu ponovnog uspostavljanja bračnog suživota. Odlukom davanja oprosta, nedužni ženidbeni drug se dragovoljno odriče prava na rastavu.⁴¹

O proglašenju ništavosti, kao krajnjem zahvatu i posljednjoj opciji, više će biti riječi u sljedećim poglavljima prilikom čega će se pružiti detaljniji prikaz razloga ništavnosti ženidbe.

3.1. Savjetodavni razgovor

Savjetodavni razgovor je druga razina pastoralne istrage, koja se provodi u Uredima za davanje pravnog savjeta. Obavljaju ga savjetnici koji moraju imati odgovarajuću pravnu naobrazbu, ali i pastoralni senzibilitet. To podrazumijeva psihičku i duhovnu zrelost, empatiju, sposobnost osjećaja za čovjeka i moralnu odgovornost. Također, mora poznavati metodologiju provedbe razgovora i strankama pristupiti objektivno, bez pristranosti ili unaprijed stvorenih predrasuda.⁴²

³⁸ Usp. AL, br: 243.

³⁹ Usp. kan. 1154.

⁴⁰ Usp. kan. 1153 §2.

⁴¹ Usp. Velimir BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, 351.

⁴² Usp. Andrej SAJE, *Savjetovanje i pokušaj pomirenja*, 57.

Ova služba se ne mora nužno provoditi u uredima za davanje pravnog savjeta, ukoliko nema uvjeta za njegovo otvaranje, stoga se u praksi, u nekim biskupijama provodi u sklopu Ureda za pastoral braka i obitelji ili pak u crkveno-obiteljskim savjetovalištim. ⁴³

Prilikom vođenja savjetodavnog razgovora potrebno je voditi se određenim smjernicama kako bi se dobilo šira slika o situaciji u kojoj se nalaze bračni drugovi. *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripreme parnice proglašenja ništavnosti ženidbe* donosi upute za što uspješnije provođenje savjetodavnog razgovora. Kao jedno od polazišta navodi otkrivanje motiva za pokretanje procesa dokazivanja ništavnosti, a kao primjer navodi želju za reguliranjem trenutnog stanja, osobnu ogorčenost i preživljene traume, korist na civilnom području, želju za stvaranje mogućnosti sklapanja nove crkvene ženidbe i slično. Također, situaciju u kojoj se nalazi stranka potrebno je promatrati s različitih aspekata, od pravnog, duhovnog, moralnog pa sve do psihološkog, ne miješajući ih pritom, već istaknuti ulogu svakog pojedinačno. Pristupajući s kanonsko - pravne razine, koja za svrhu ima otkriti istinu o događajima prije i za vrijeme sklapanja ženidbe, postavlja se pitanje jesu li prilikom sklapanja ženidbe zadovoljeni svi uvjeti valjanosti. Mnogi vjernici kanonske postupke smatraju kao složene, dugotrajne i bolne postupke u kojima će ponovno oživjeti boli i traume nastale iz propalog braka. Stoga je potrebno uložiti napor i strpljenje kako bi se ispravno motiviralo stranke da potraže kanonsko-pravni savjet. ⁴⁴

U ovom dijelu istrage dolazi do izražaja uloga pastoralnog djelatnika koji može usmjeriti stranke na ispravno postupanje, svojim pozitivnim angažmanom, iskrenim pristupom koji ne ulijeva lažne nade u lakoću proglašenja ništavnosti ili pak odvlači stranke od pokušaja pokretanja parnice za koju ima pravnog temelja. Crkva tako čini sve kako bi pružila pomoć i potporu vjernicima koji se nalaze pred dvojmom o valjanosti svoje ženidbe, što ne dovodi u pitanje dostojanstvo sakramenta ženidbe. Iskustva pravnik su pokazala kako se Uredu većinom obraćaju vjernici koji smatraju svoju ženidbu valjano sklopljenom, ali žele stručni savjet za situaciju u kojoj se nalaze. U želji za održavanjem aktivnog vjerskog života, iako možda žive u neregularnoj situaciji, ⁴⁵ žele saznati kakav oblik pastoralne je prigodan za njih i njihovu životnu situaciju. ⁴⁶

⁴³Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavnosti ženidbe*, 35.

⁴⁴Usp. *Isto*, 41-42.

⁴⁵ Sklopili su novi, građanski brak, a pritom ostaju vezani vezom prijašnje ženidbe u Crkvi.

⁴⁶ Usp. Klara ČAVAR – Vikica VUJICA, *Zastupnici i odvjetnici u sporovima i ured za davanje pravnog savjeta*, 404.

Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe ističe sedam bitnih naglasaka za vođenje što uspješnijeg savjetodavnog razgovora:

1. „Naglasiti da postupak počiva na pretpostavci potpune iskrenosti“

Prije svega, potrebno je naglasiti kako se postupak temelji na pretpostavljenoj iskrenosti stranke jer presuda o ništavnosti ne bi vrijedila, ukoliko bi se temeljila na neistinitim ili iskrivljenim razlozima. Ukoliko stranke pretjeruju ili prenaplašavaju neke specifične okolnosti na taj način mogu naštetiti i sebi i samoj istrazi jer će to zavarati osobu koja vodi pastoralnu istragu, ali i sud kasnije, koji će prilikom provjere i sučeljavanja tvrdnji i dokaza obju stranaka, teže prihvatiti sadržaj tužbe.⁴⁷

2. „Utvrđiti je li slučaj koji vjernik iznosi uvršten u kanonske razloge ništavosti ženidbe“

Treba utvrditi je li problem koji imaju stranke sadržaja koji se može uvrstiti u kanonske razloge ništavosti. Zato tijekom razgovora osobu treba poticati na pružanje informacija koje su korisne za pastoralnu istragu, pri čemu se ne smije dopustiti utjecaj osjećaja na formiranje mišljenja. Ne smije se dopustiti da razgovor rezultira iskrivljenim predodžbama stranke kako će se proglašenjem ništavnosti ženidbe na neistinitim ili iskrivljenim činjenicama njeno stanje i problemi riješiti.⁴⁸ Isto tako treba spriječiti nepotrebno snošenje troškova stranke pokretanjem sudske parnice u kojoj se dokazi o ništavnosti ne mogu dokazati ili se ne mogu iznijeti u tužbi, o čemu govori kanon 1505, u § 2 i 3.⁴⁹

3. „Promatrati ništavost ženidbe iz specifične perspektive vremena sklapanja ženidbe“

Kako bi se utvrdila ništavost ženidbe, potrebno je dokazati da je razlog ništavosti postojao u vremenu prije ili u trenutku sklapanja ženidbe. Ukoliko je problem koji je narušio bračno jedinstvo uslijedio nakon sklapanja ženidbe, prema kanonskim odredbama ženidba je valjano sklopljena.⁵⁰

⁴⁷ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 42-43.

⁴⁸ Usp. *Isto*, 43-44.

⁴⁹ Usp. kan. 1505 §2, §3.

⁵⁰ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 44.

4. „Imati na umu svojevrsnu shemu kanonskih razloga ništavosti ženidbe“

Osoba koja vodi savjetodavni razgovor sa strankom mora imati u vidu osnovnu sistematizaciju kanonskih razloga ništavosti ženidbe, nevezano za sam tijek odvijanja razgovora, koji uvelike ovisi o emotivnom i psihičkom stanju vjernika. Time se omogućuje cjelovito ispitivanje bitnih elemenata za ishod razgovora.⁵¹ Valjana ženidba sadrži tri osnovna elementa; pravnu sposobnost stranaka koje sklapaju ženidbu, valjanu privolu oba ženidbena druga te održavanje kanonskog oblika. Prvi element se u Zakoniku kanonskog prava obrađuje od 1083 do 1094 kanona i govori o zaprekama koje priječe valjano sklapanje ženidbe. Drugi element, od 1095 do 1107 kanona rasvjetljuje razloge nevaljane privole, koji su to nedostaci u privoli, nesposobnosti osobe za davanje privole te nedostatke u namjeri. Naposljetku, o kanonskom obliku kao trećem elementu ženidbe Zakonik govori od 1108 do 1123 kanona.⁵² O samim elementima će detaljnije biti riječi u sljedećem poglavlju.

5. „Protumačiti odgovor koji se daje na kraju savjetodavnog razgovora“

Tumačenjem odgovora nakon obavljenog savjetodavnog razgovora, stranke dolaze do saznanja imaju li temelja za pokretanje parnice. Ovo je ujedno i čin poštovanja i znak pažnje usmjeren prema stranci. Dodatna pojašnjenja mogu pomoći stranci u razumijevanju vlastitog stanja, a samim time i pronalasku rješenja. Ukoliko se pokaže potrebnim, stranku se može pastoralno usmjeriti prema daljnjim strukturama za pružanje duhovne, psihološke ili pravne pomoći. Nadalje, ovim stranka dolazi do zaključka kako proglašenje ništavnosti ženidbe nije stvar procjene, nečija povlastica ili ispunjenje želje, već traganje za istinom.⁵³

6. „Istražiti jesu li stranke suglasne u traženju ništavosti ženidbe“

Suglasnost stranaka prilikom traženja ništavnosti ženidbe uvelike olakšava proces poništenja, ako se utvrdi postojanje pravnog temelja za pokretanje procesa i prikupe dokazi. Ukoliko su obje stranke podnijele zahtjev za proglašenje ništavnosti ženidbe, može se voditi kraći ženidbeni postupak pred biskupom, što skraćuje duljinu trajanja procesa.⁵⁴

⁵¹ Usp. *Isto*, 45.

⁵² Usp. kann. 1083-1123.

⁵³ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavnosti ženidbe*, 48.

⁵⁴ Usp. *Isto*, 206.

7. „Uputiti vjernika u dvojbenim i „teškim slučajevima“ k crkvenom odvjetniku“

Kada osoba koja vodi savjetodavni razgovor ima određene pravne dvojbe glede završnog odgovora ili kada se radi o teškim slučajevima, dužna je uputiti stranke k crkvenom odvjetniku ili pak na drugu instancu (ovisno o organizaciji struktura u partikularnoj Crkvi). Crkveni odvjetnik ili institucija kojoj su stranke upućene dužna je pomoći dodatnom rasvjetljavanju situacije, pomoći oko sastavljanja tužbe i prikupljanja priloga te pružanja cjelokupne i jednokratne pravne pomoći tijekom trajanja parnice.⁵⁵

3.2. Otkrivanje kanonskih razloga ništavosti

Budući da se svaka valjano sklopljena ženidba temelji na elementima pravne sposobnosti, valjane privole i kanonskog oblika, nevaljane ženidbe su one prilikom kojih je, u trenutku sklapanja, postojala određena ženidbena zapreka ili nedostatak ženidbene privole ili pak nedostatak kanonskog oblika propisanog od strane Crkve. Svaka od tri navedene kategorije, koje čine ženidbu ništavnom, u Zakoniku je razložena kroz pojedine kanone. Kako bi se otkrio kanonski razlog ništavosti ženidbe, potrebno je poznavati elemente supstantivnog prava koji su zastupljeni u IV. knjizi Zakonika, a definirani od kan. 1055 do kan. 1165. Stoga je svrha pastoralnog istraživanja otkriti postoji li pravni temelj za potencijalno pokretanje parnice proglašenja ništavosti ženidbe. Bitno je naglasiti kako je to početna faza koja se ne odnosi na sudski postupak u kojem se istraživanje provodi kroz sudsko ispitivanje i izvođenje dokaza. No, kako bi se ženidba proglasila ništavnom, potrebno je dokazati kanonski razlog koji je čini nevaljanom, tj. prikupiti konkretne dokaze za daljnji tijek procesa.⁵⁶

Pastoralno istraživanje treba biti usmjereno prema vremenu prije i u trenutku sklapanja ženidbe jer je, kao što je prethodno navedeno, ženidba ništavna ukoliko je problem postojao prije ili za vrijeme ulaska u bračni život. Stoga su strankama upućena pitanja koja su vezana za njihova životna razdoblja djetinjstva, mladosti, vrijeme zaručništva i pripreve za ženidbu. Nužno je uočiti i evidentirati sve informacije i možebitne dokaze koji mogu biti ključni za pokretanje parnice.⁵⁷

⁵⁵ Usp. *Isto*, 49-50.

⁵⁶ Usp. *Isto*, 53-55.

⁵⁷ Usp. *Isto*, 54.

3.2.1. Ženidbene zapreke i ništavost ženidbe

Prvu kategoriju kanonskih razloga ništavosti čini 12 kanonskih zapreka koje mogu biti naravnog ili božanskog prava te crkvenog prava. Zapreka onemogućuje sklapanje valjane ženidbe osobama koje neke njihove osobine, ili stanja u kojem se nalaze, čine nesposobnima za brak. Važno je naglasiti kako se od zapreka crkvenog prava može ishoditi oprost od mjerodavne crkvene vlasti jer one vežu samo članove Katoličke crkve, nakon čega mogu sklopiti valjan brak. No, od zapreka naravnog prava ne može se dati oprost, one su važeće za sve ljude i nisu podložne građanskoj i crkvenoj vlasti i od njih se ne može dobiti oprost.⁵⁸ Zapreke naravnog prava ne mogu se modificirati ili pak prilagoditi povijesnom vremenu i potrebama današnjice zato što je sam naravni zakon nepromjenjiv i postojan, stoga je takva ženidba nepovratno ništavna.⁵⁹ Zakonik kanonskog prava predviđa tri zapreke naravnog prava od kojih se ne može ishoditi oprost, a to su prethodna i trajna spolna nemoć, prijašnji ženidbeni vez te krvno srodstvo u pravoj liniji. Budući da je župnik tijekom pripreve dužan otkriti postoji li zapreka koja bi onemogućavala valjano sklapanje ženidbe, broj ništavih ženidbi kojima su kanonski uzrok zapreke pojavljuju se rijetko u praksi jer su takve ženidbe uglavnom spriječene preventivnim djelovanjem pastira koji zaručnike priprema za brak.

U pastoralnoj istrazi nužno je utvrditi je li zapreka uistinu postojala prije ili na dan sklapanja ženidbe. Također, ukoliko se radi o zapreci crkvenog prava, potrebno je istražiti je li od te zapreke podijeljen oprost od strane mjerodavne crkvene vlasti te je li ženidba ukrepljena nakon čina vjenčanja, ako ga je moguće pravno provesti. Kao što je već prethodno spomenuto, nije samo važno znati da je ženidba nevaljana, već je potrebno to i dokazati, stoga je nužno istražiti koji su to dokazi kojima stranka raspolaže u slučaju pokretanja parnice.

Dokazi podrazumijevaju širok opus materijala, od razne dokumentacije koja ne mora biti nužno samo crkvenog sadržaja⁶⁰ u vidu crkvenih isprava kao što je npr. Izvod iz matice krštenih i slično, pa sve do liječničke dokumentacije i iskaza svjedoka stranaka. Također, u svrhu što temeljitije istrage, nužno je utvrditi jesu li stranke suglasne u traženju ništavosti ženidbe te je li druga stranka voljna potpisati tužbu ili dati suglasnost na tužbu. Potrebno je istražiti je li druga

⁵⁸ Usp., Velimir BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, 79.

⁵⁹ Usp., KKC, br. 1956.-1958.

⁶⁰ Ukoliko je to potrebno, u pastoralnu istragu se može uključiti i druge stručnjake, kao što su liječnici koji daju stručno mišljenje o određenom slučaju, npr. ukoliko se radi o zapreci prethodne i trajne spolne nemoći.

stranka spremna sudjelovati u sudskom postupku te priznati postojanje kanonskog razloga ništavnosti i u tu svrhu dostaviti sudu sve dokaze koji bi omogućili utvrđivanje istine.⁶¹

3.2.2. Nedostatak u ženidbenoj privoli kao kanonski razlog ništavnosti ženidbe

Nedostatak u ženidbenoj privoli u praksi se pokazao kao najčešći razlog ništavnosti ženidbe. Privola nastaje zajedničkim htijenjem muškarca i žene. Ona je čin volje i razuma koji se očituje izvanjskim izričajem te čini konstitutivni element ženidbe. Kako bi se sklopila ženidba sa svim učincima, potrebna je privola stranaka koje je sklapaju, a da bi ona bila apsolutno nerazrješiva, potrebno je konzumirati brak. Prema navedenom, ženidbu u punini sačinjava valjana privola i konzumacija braka. Kako bi ženidbena privola bila valjana, nužno je da se volje budućih supružnika podudaraju, što bi značilo da poznaju objekt svog odlučivanja, pravu narav i svrhu ženidbe. Time osobe iskazuju suglasnost u odluci uspostave „intimne zajednice sveg života koja je po svojoj naravi usmjerena dobru bračnih drugova i na rađanje i odgoj potomstva“.⁶² Ženidba je ugovor bračne ljubavi, što podrazumijeva svjestan i slobodan izbor muškarca i žene u prihvaćanju zajedništvo bračnog života koja za cilj ima, osim vlastitog dobra, u širem kontekstu, dobro roditeljstva, potomstva, ali i cjelokupnog društva.⁶³

Okolnosti koje utječu na razum i volju imaju učinak i na ženidbenu privolu. Ukoliko ona nije dana pod punom svijesti, odgovornosti i slobodi, kao takva može biti manjkava ili posve isključena. Takva ženidbena privola nema učinka i pravno je nevaljana, a Zakonik kanonskog prava predviđa koji su to nedostaci u razumu ili volji koji je prouzrokuju. Mjerodavna crkvena vlast ne može dati oprost od nevaljane privole jer je prema kan. 1057, §1, ne može nadomjestiti nikakva ljudska vlast.⁶⁴ Ženidbena privola može biti nevaljana u vidu nedostatka slobode osobe koja je daje ili pak zbog drugih utjecaja u vidu prijevare, neznanja, zablude i slično. Na nedostatak u ženidbenoj privoli može utjecati sposobnost osobe, što se očituje u psihičkom stanju osobe koja daje privolu, a ona može patiti od teškog manjka prosuđivanja o ženidbenim pravima i dužnostima. Još jedan razlog može biti nemogućnost dovoljne uporabe razuma ili pak zbog svoje psihičke

⁶¹ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavnosti ženidbe*, 78.

⁶² Usp. Velimir BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, 155.

⁶³ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes*. Pastoralna konstitucija o suvremenom svijetu (07. XII. 1965.), br. 48, Zagreb, 1986. (dalje: GS).

⁶⁴ Usp. Nikola ŠKALABRIN, *Ženidba: pastoralno-pravni priručnik*, Đakovo, 1995., 181.

naravi osoba nije u stanju preuzeti ženidbene obveze. Kao uzrok nevaljane privole ističe se ispravnost namjere osobe kod simulacije privole, kada se javlja nesklad između onoga što osoba govori i pokazuje te onoga što stvarno misli i želi. Osoba tako isključuje samu ženidbu ili neki od njenih bitnih elemenata, kao što su vjernost, potomstvo, dobro supruga, jednost i nerazrješivost.⁶⁵

Kao i prilikom istraživanja postojanja zapreka, u pastoralnoj istrazi koja se bavi istraživanjem nevaljane privole, naglasak se stavlja na vrijeme koje je prethodilo sklapanju ženidbe i na sam trenutak sklapanja ženidbe. Istražuje se kakvo je bilo ponašanje ženidbenih drugova prije ulaska u brak, njihovi međusobni odnosi prije i za vrijeme braka te okolnosti prije i prilikom sklapanja ženidbe. Također, nužno je saznati kakvi su stavovi stranaka o ženidbi i bitnim ženidbenim pitanjima kao što su bračno dobro drugova i pitanje potomstva te o svojstvima ženidbe, jednosti i nerazrješivosti. Pritom se potrebno osvrnuti na stavove osoba o navedenim stavkama prije sklapanja ženidbe i za vrijeme braka te na koji način ih je iskazivala.

U svrhu istrage, potrebno je sagledati sve dokaze kojima stranka raspolaže, od razne dokumentacije, bilo crkvene, bilo liječničke pa sve do iskaza svjedoka bliskih strankama, koji svojim saznanjima mogu biti od velike pomoći u pastoralnoj istrazi. Kako bi sama istraga bila što uspješnija i brža u pronalasku istine, potrebno je istražiti spremnost druge stranke za sudjelovanje u procesu istrage, njenu volju za prihvaćanje i potpisivanje tužbe, a sukladno tome i aktivni angažman u sudskom procesu te naposljetku, spremnost na priznanje postojanja kanonskog razloga ništavosti ženidbe.⁶⁶

3.2.3. Nedostatak u kanonskom obliku i njegovo pomanjkanje kao kanonski razlog ništavosti ženidbe

Oblik sklapanja ženidbe koncipiran je kroz skup kanona koji propisuju na koji način se sklapa valjana i zakonito priznata ženidba pred Crkvom. Ukoliko postoje određeni nedostaci u kanonskom obliku ili pomanjkanje kanonskog oblika, ženidba nije slavljen na valjan način, što bi samo po sebi značilo da je ništavna. Nedostatak u kanonskom obliku podrazumijeva njegovo postojanje prilikom slavljenja ženidbe, ali ukazuje na nedostatak nekog od bitnih elemenata koji

⁶⁵ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 79-80.

⁶⁶ Usp. *Isto*, 79-154.

ga čine valjanim. Za razliku od prethodno navedenog, pomanjkanje kanonskog oblika ukazuje na činjenicu da kanonski oblik, propisan od strane Crkve, nije uopće obdržavan od strane onog tko ga je bio zadužen provesti prilikom obreda sklapanja ženidbe.⁶⁷

Ovu kategoriju ništavosti ženidbe predviđaju dva kanona. Kan. 1108, § 1 određuje da je ženidba ništava, ako ženidbena privola koju izriču stranke nije očitovana pred zakonitim vjenčateljem, određenim od strane Crkve i pred dvojicom svjedoka. Kan. 1117 određuje da se radi o ništavoj ženidbi ukoliko ju je katolička strana, vezana kanonskim oblikom, sklopila, bez oprosta od obdržavanja istog.⁶⁸ Zakonik donosi formulaciju valjanog oblika sklapanja ženidbe u kan. 1108, koji pretpostavlja sklapanje ženidbe u prisutnosti predstavnika Crkve, koji može biti mjesni ordinarij, župnik, svećenik ili đakon koji je za to ovlašten. Osim predstavnika Crkve, prilikom obreda nužno je i prisustvo dvojice svjedoka. Predviđeni su određeni izuzetci, prema kojima nije nužno zadovoljiti uvjete o kojima govori kanon 1108 zbog određenih izvanrednih okolnosti, a da se takva ženidba smatra valjanom.⁶⁹ Primjerice, ako se zaručnici žele vjenčati, a u tom mjestu nema svećenika koji bi ih vjenčao, kanonom 1112 može ih vjenčati laik koji je dobio dopuštenje od dijecezanskog biskupa, biskupske konferencije i Svete stolice. Naravno, on mora biti prikladan za taj zadatak što znači da mora biti poučen pravilnom obavljanju ženidbenog bogoslužja te mora biti kompetentan za poučavanje zaručnika.⁷⁰

Kako navode autori *Priručnika*, u pastoralnoj istrazi nije čest slučaj nedostatka u kanonskom obliku ili njegova pomanjkanja kao razloga dvojbe o ništavoj ženidbi. Ako se kod stranaka javi takva dvojba, potrebno je istražiti jesu li stranke bile dužne obdržavati kanonski oblik prilikom sklapanja ženidbe, zbog čega je nužno imati uvid u ženidbene spise.⁷¹ Budući da je prilikom sklapanja ženidbe predviđeno prisustvovanje osobe ovlaštene od strane Crkve, nužno je utvrditi je li ta osoba imala opće ili pojedinačno ovlaštenje kao i je li prihvatila to ovlaštenje te je li svjesna istog jer ne može prihvatiti nešto što ne može spoznati. Također, treba istražiti jesu li sklapanju ženidbe prisustvovala dvojica svjedoka i jesu li stranke očitovale svoju privolu.

⁶⁷ Usp. *Isto*, 154.

⁶⁸ Usp. kann. 1108 i 1117.

⁶⁹ Pod izuzecima, *Zakonik* predviđa sljedeće kanone: 144; 1112 § 1; 1116 te 1127 §§ 2-3.

⁷⁰ Usp. kan. 1112 §§1-2.

⁷¹ Kanonski oblik je potrebno obdržavati ukoliko je barem jedna od stranaka krštena u Katoličkoj Crkvi ili je u nju primljena.

Naposljetku, potrebno je utvrditi je li nakon čina vjenčanja uslijedilo ukrepljenje ženidbe zbog neobdržavanja kanonskog oblika.⁷²

Kao i kod privole i zapreke, u istrazi koja se bavi nedostatkom kanonskog oblika i njegovog pomanjkanja kao uzroka ništavosti ženidbe potrebno je istražiti jesu li obje stranke suglasne u zahtjevu ništavosti ženidbe te jesu li spremne na vlastiti angažman prilikom istrage i sudskog procesa. To podrazumijeva i dostavljanje dokaza koji će pospješiti rasvjetljavanje njihove situacije i pronalaska istine.⁷³

⁷² Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 160-161.

⁷³ Usp. *Isto*, 162.

4. POSTUPAK U SLUČAJU POSTOJANJA PRAVNOG TEMELJA ZA POKRETANJE PARNICE

Ukoliko savjetodavni razgovor sa strankom ili strankama ishodi otkrićem pravnog temelja za pokretanje parnice, a stranke prilikom procesa pastoralne istrage predoče dokaze kojima potkrepljuju svoje dvojbe o ništavosti ženidbe, pastoralni djelatnik Ureda dužan im je predložiti dva pravna rješenja sukladno situaciji u kojoj se nalaze. Kada je ženidba stranaka nepovratno propala te ne postoji nikakva šansa za obnovu bračnog života, potrebno ih je uputiti k pokretanju sudskog postupka utvrđivanja ništavnosti ženidbe, pri čemu je pastoralni djelatnik dužan pružiti osnovne informacije o samom procesu. Postoje slučajevi kada ženidbeni drugovi žele sačuvati i nastaviti bračni suživot. Ako je moguće sanirati situaciju u kojoj se nalaze te korigirati ono što njihov brak čini nevaljalim, pastoralni djelatnik je dužan predložiti ukrepljenje ništave ženidbe.⁷⁴

4.1. Predlaganje pokretanja sudskog postupka i utvrđivanje ništavnosti ženidbe

Ako se stranke odluče za pokretanje parnice, potrebno je da ih pastoralni djelatnik ureda informira kako bi bili upućeni u tijek procesa koji žele pokrenuti. Prije svega, potrebno im je reći nešto više o samom načinu utvrđivanja ništavnosti ženidbe, tko se sve prema Zakoniku smatra sposobnim za pobijanje valjanosti ženidbe, o samoj strukturi tužbe te mjerodavnom crkvenom sudištu na kojem se odvija parnica. Analizirajući sudski postupak, nužno je osvrnuti se i na reformu koja je uspješila i ubrzala sam proces.

Budući da jedino Crkva ima mjerodavnost nad ženidbom katolika, što uključuje i mješovite ženidbe gdje je samo jedan ženidbeni drug katolik, samo crkvena sudska vlast može utvrditi i proglasiti ženidbu ništavnom. Stoga ženidbene parnice krštenih stranaka po kanonskom pravu pripadaju crkvenom sucu⁷⁵, koji je prije prihvaćanja parnice dužan ustvrditi da je ženidba nepovratno propala, čime je onemogućena i realizacija obnove bračnog suživota o čemu govori kan. 1675. Bitno je istaknuti da rješavanje parnica za proglašenje ništavnosti ženidbe nije administrativna stvar, već sudska jer je to jedini način maksimalne zaštite istine o svetoj vezi. Kršćanski brak je sveta veza, o kojoj govori *Gaudium et spes*, a kojoj je začetnik sam Bog, a kako

⁷⁴ Usp. *Isto*, 165.

⁷⁵ Usp. kan. 1671.

kaže drevna izreka: „ono što je sveto, treba svetački i rješavati“. Stoga se svetost rješavanja osigurava jamstvom sudskog poretka.⁷⁶

Na početku, potrebno je odabrati sud na kojem se želi pokrenuti parnica ništavosti ženidbe. MIDI i u određivanju mjerodavnog sudišta donosi neke nove kriterije. Nepromijenjeno je ostalo da je mjerodavan sud mjesta u kojem je sklopljen sakrament ženidbe. Drugi kriterij daje mjerodavnost sudu mjesta u kojem jedna ili pak obje stranke imaju boravište ili prebivalište, što pokazuje odstupanje u prijašnjoj formulaciji prema kojoj je prednost imala samo tužena strana, tj. sud u njenom mjestu boravišta ili prebivališta. Treći kriterij koji određuje mjerodavnost suda jest da se taj sud nalazi u mjestu u kojem bi se trebala prikupiti većina dokaza.⁷⁷ Stručnjaci za ženidbeno pravo preporučuju, prilikom odabira mjerodavnog sudišta, savjetovanje s crkvenim odvjetnikom ili zastupnikom. Preporučuje se, u pojedinim slučajevima, odabir sudišta u mjestu prebivališta ili boravišta tužene stranke, posebice kada je njeno sudjelovanje prijeko potrebno u parnici. Primjerice, u parnicama koje zahtijevaju preslušavanje, vještačenje tužene stranke ili u slučajevima vođenja kraćeg postupka pred biskupom.⁷⁸

Prethodno spomenuta reforma dotakla se i četiri ženidbena postupka. Jedan od njih je postupak za parnice proglašenja ništavosti ženidbe. U praksi je sve do reforme vladala tendencija da se većinski dio parnica proglašenja ništavosti ženidbe vode redovitim postupkom. Postupak na temelju isprave se primjenjivao i prije donošenja reforme, no u vrlo rijetkim slučajevima. Novina koju reforma donosi jest uvođenje kraćeg ženidbenog postupka pred biskupom, o kojem će više riječi biti u jednom od sljedećih poglavlja.⁷⁹

Prema navedenom u prethodnom ulomku, parnice za proglašenje ništavosti ženidbe mogu se voditi na tri načina:⁸⁰

⁷⁶ Usp. FRANJO, *Litterae apostolicae motu proprio datae Mitis Iudex Dominus Iesus* quibus canones Codicis Iuris Canonici dec causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformantur (15. VIII. 2015.), u: http://w2.vatican.va/content/francesco/en/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20150815_mitis-iudex-dominus-iesus.html (30. VI. 2020.) (dalje: MIDI).

⁷⁷ Usp. Ivica IVANKOVIĆ RADAK, Što se mijenja u redovitom postupku proglašenja ništavosti ženidbe?, u: <https://mszg.hr/korisni-clanci/> (09. XII. 2020.).

⁷⁸ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 173.

⁷⁹ Usp. Ivica IVANKOVIĆ RADAK, Što se mijenja u redovitom postupku proglašenja ništavosti ženidbe?, u: <https://mszg.hr/korisni-clanci/> (09. XII. 2020.).

⁸⁰ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 166.

- 1) Redovitim sudskim postupkom;
- 2) Kraćim postupkom pred biskupom;
- 3) Postupkom na temelju isprave;

Da bi sud mogao pokrenuti postupak i rješavati parnicu, potrebno je da stranka koje se parnica tiče ili pak promicatelj prave podnese zahtjev. Kan. 1674 određuje tko je sve sposoban za pobijanje valjanosti ženidbe. Prije svega, to su ženidbeni drugovi koji imaju pravo osporiti valjanost ženidbe. Pritom ih ne sprječava osobna vjeroispovijest, to jest, nije važno jesu li katolici ili kršteni. Također, stranka ima pravo podnijeti zahtjev bez obzira na osobnu odgovornost ili krivicu vezanu za zapreku ili privolu koja je rezultirala ništavom ženidbom.⁸¹ No, postoje određene situacije koje priječe stranke da samostalno podnose zahtjeva za pokretanje parnice, a to je primjerice, kada osoba nije punoljetna ili nije sposobna služiti se razumom. Te osobe moraju imati skrbnika koji će zastupati njihove interese na crkvenom sudu.⁸²

Osim ženidbenih drugova, pravo na podnošenje zahtjeva za pokretanje parnice ima i promicatelj pravde u situacijama kada je ništavost ženidbe već obznanjena i kada ne postoji mogućnost ukrepljenja. Crkveni pastiri, kao primjerice župnici, ispovjednici, kapelani, roditelji ženidbenih drugova ili članovi župne zajednice nisu sposobni za pobijanje ženidbe, no imaju pravo obavijestiti mjesnog ordinarija ili promicatelja pravde o ništavosti neke ženidbe koja je već razglašena.⁸³

MIDI nadopunjuje kan. 1674 te ističe i dva specifična slučaja prava osporavanja valjanosti ženidbe. U situaciji kada ženidba nije osporavana za vrijeme života oba ženidbena druga, ona se ne može osporavati ni nakon njihove smrti. No, ako pitanje valjanosti braka utječe na određeni spor kanonske ili građanske naravi, primjerice rješavanje pitanja nasljedstva, može se pokrenuti zahtjev za proglašenje ništavosti ženidbe. Drugi slučaj, koji MIDI navodi jest smrt muža ili žene za vrijeme trajanja parnice. Takva situacija iziskuje primjenu propisa kan. 1518. Parnica se obustavlja sve dok baštinik preminule stranke ili pak onaj koga se ta parnica tiče ne preuzme spor. Ukoliko je parnica zaključena, sudac je dužan pozvati zastupnike tj. nasljednike preminule osobe.⁸⁴

⁸¹ Usp. *Isto*, 169.

⁸² Usp. kan. 1478 §1.

⁸³ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 169.

⁸⁴ Usp. MIDI, čl. 2.

Bitno je napomenuti kako je ženidbenim drugovima potrebno naglasiti da proces sudskog utvrđivanja ništavosti ženidbe ne počinje savjetodavnim razgovorom, već podnošenjem tužbe. Pastoralna istraga koju vrše djelatnici Ureda za davanje pravnog savjeta započinje savjetodavnim razgovorom, a završava prikupljanjem svih potrebnih elemenata te se zaključuje tužbom, koja se podnosi mjerodavnom sudu.⁸⁵

4.1.1. Redoviti sudski postupak

Redoviti sudski postupak najčešće se primjenjuje u sudskoj praksi vezano za proglašenje ništavosti ženidbe, a ujedno je i najdugotrajniji od tri navedena postupka. Tijek postupka je predviđen kroz pet faza. Uvođenje u parnicu kao prva faza podrazumijeva podnošenje tužbe i utvrđivanje predmeta spora. Tužbu podnose stranke koje žele pobiti svoju ženidbu, a koje su ujedno jedine sposobne dokazati nevaljanost iste.⁸⁶ Kod mješovitih ženidbi nije nužan uvjet da katolička strana to obavi.⁸⁷ Sama tužba je zahtjev u kojem se izlaže predmet spora i traži se uredovanje suca, a za cilj ima pokretanje parnice. Stoga se što jasnije moraju izložiti kanonski razlozi ništavosti, potkrijepljeni dokazima kako bi sudski vikar prilikom zaprimanja tužbe prihvatio istu. Branitelj veze i tužena stranka dobivaju primjerak tužbe na uvid te rok od 15 dana da očituju svoje mišljenje o zahtjevu. Nakon isteka navedenog roka, očitovanja mišljenja stranke i saslušanja branitelja veze, sudski vikar svojom odlukom treba odrediti formulu dvojbe.⁸⁸

Sudski vikar u formuli dvojbe određuje kanonski razlog ništavosti ženidbe na temelju zahtjeva stranke koja tuži, odgovora tužene stranke te mišljenja branitelja veze. Budući da se u ženidbenoj parnici utvrđuje valjanost ženidbe, dvojba se konkretizira u obliku pitanja koje se odnosi na nevaljalost ženidbe. Specifičnost ženidbene parnice jest što se u formulaciji dvojbe izostavlja litiskontestacija⁸⁹, a to znači da tužena stranka ne poriče tužiteljev zahtjev, već se poziva da se očituje i odgovori na podnesak tužitelja. Razlog tomu je činjenica da se ženidbenom

⁸⁵ Usp. MIDI, *Način postupanja u parnicama za proglašenje ništavosti ženidbe*, čl. 5.

⁸⁶ Usp. Mato MIČAN, *Doktrinarni elementi tužbe za pokretanje parnice o ništavosti ženidbe*, u: *Ništavost ženidbe : procesne i supstantivne teme*, J. Šalković (ur.), Zagreb, 2009., 70.

⁸⁷ Usp. DC, br. 92.

⁸⁸ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 166.

⁸⁹ Usp. latinski izraz: *litis contestatio*, u prijevodu: upuštanje u parnicu. Preuzeto: PRAVNI FAKULTET, *Latinske izreke*, u: https://www.pravo.unizg.hr/GPP/ispiti/materijali/latinske_izreke (08.12.2020.).

parnicom ne vodi parnica jedne ženidbene stranke protiv druge, nego je cilj pobiti valjanost ženidbe. Poslije uvodnog pitanja, konstatira se razlog ili razlozi koji ženidbu čine nevaljanom, stranku za koju se vezuje te kanonska odredba ili odredbe zbog kojih je ta ženidba nevaljana.⁹⁰

Bitno je ovdje istaknuti još jednu novinu koju donosi reforma. Sudsko vijeće, kojemu su pridržane parnice ništavosti ženidbe, uspostavlja se tek donošenjem odluke o određivanju formule dvojbe, a ne kako to propisuje DC, podnošenjem tužbe. Sudsko vijeće mora biti sastavljeno od tri suca, od kojih samo predsjedatelj mora biti klerik. Druga dva člana vijeća mogu biti laici, što je u suprotnosti onoga što je propisano Zakonikom kanonskog prava i prethodno spomenutog DC-a, gdje se isticalo da samo jedan član vijeća može biti laik. Uz sve navedeno, više nije potrebno tražiti dopuštenje biskupske konferencije za uključivanjem laika u sudsko vijeće. No, ukoliko biskup kao moderator suda nije u mogućnosti uspostaviti sudsko vijeće u biskupiji ili pak pri bližnjem sudu, parnice ništavosti ženidbe može povjeriti sucu pojedincu, koji mora biti klerik. Kao i u slučaju laika kao članova sudskog vijeća, ni za suca pojedinca više nije potrebno tražiti dopuštenje biskupske konferencije, već sam biskup, kao moderator suda, ima autonomiju donijeti odluku o povjeravanju parnice.⁹¹

Nakon uvođenja u parnicu, započinje istražna faza u kojoj se preslušavaju iskazi tužitelja i tužene strane. Slijedi podnošenje dokaza što podrazumijeva dostavljanje isprava, preslušavanje svjedoka te, ako to zahtijevaju prilike, vještačenje stručnjaka. Reforma donosi određene promjene vezane za izjave svjedoka, točnije radi se o nadopuni kan. 1678. Prema novoj verziji §1 prethodno spomenutog kanona; sudsko priznanje i izjave stranaka, potkrepljeni mogućim iskazima svjedoka koji potvrđuju vjerodostojnost stranaka mogu, osobnom procjenom suca, imati snagu potpunog dokaza, ako ne postoje određeni elementi koji ih opovrgavaju. Ova nadopuna kanona pomaže u rasvjetljavanju onih slučajeva u kojima su suci uvjereni u ništavost ženidbe, ali zbog nedostatka potpunog dokaza, prije reforme nisu bili u mogućnosti donijeti presudu koja potvrđuje ništavost ženidbe.⁹² Druga novost vezana za svjedoke koju donosi reforma, ali samo za parnice vezane za ništavnost ženidbe, polazi od starog načela: „*Testis unus, testis nullus*“, što bi u prijevodu značilo „Jedan svjedok, nijedan svjedok“. Primjena ovog načela još iz razdoblja srednjeg vijeka proizlazi

⁹⁰ Usp. Viktor NUIĆ, Formulacija dvojbe, u: *Ništavnost ženidbe : procesne i supstantivne teme*, J. Šalković (ur.), Zagreb, 2009., 127-132.

⁹¹ Usp. Ivica IVANKOVIĆ RADAK, Što se mijenja u redovitom postupku proglašenja ništavosti ženidbe?, u: <https://mszg.hr/korisni-clanci/> (09.XII. 2020.).

⁹² Usp. MIDI, čl. 3.

iz potrebe za obranom vjerodostojnosti istine i nameće se kao logična sudska mjera. Naime, navedeno načelo služilo je u svrhu sprječavanja manipulacije iskazima svjedoka u svrhu postizanja sučeve objektivnosti i nepristranosti jednoj od stranka ili nekom od ostalih izravnih ili neizravnih sudionika parničnog procesa. Ne može se reći da je to načelo napušteno ili obezvrijeđeno, već se radi o drugačijem vrednovanju specifičnih situacija kada se kao jedini dokaz ništavosti određene ženidbe nameće iskaz samo jednog svjedoka. Tada se njegov iskaz može prihvatiti kao potpuni dokaz, ako je riječ o službenom svjedoku koji daje izjavu o stvarima u koje je upućen vršeći službenu dužnost ili ukoliko okolnosti stvari ili osoba to iziskuju.⁹³

Nakon evidentiranja iskaza stranaka, svjedoka te ostale dokumentacije, strankama se daje na uvid parnične spise kako bi se mogle upoznati sa sadržajem te se tako uspješno pripremile za izradu obrane i primjedbi. Potom predstoji raspravna faza u kojoj stranke, branitelji veze te promicatelji pravde podnose svoje obrane i primjedbe. Nakon završetka rasprave, predsjednik sudskog vijeća određuje vrijeme u kojem će se sastati suci u svrhu donošenja odluke. Prilikom sastanka sudaca, oni iznose svoje zaključke te utvrđuju je li ništavnost dokazana ili nije.⁹⁴

Nakon izrade presude, ona se dostavlja strankama. Njome je ženidba prvi put proglašena ništavom, no ona postaje izvršna tek nakon isteka određenih rokova. Kan. 1680 predviđa mogućnost podnošenja priziva protiv presude ili pak podnošenje ništovne žalbe protiv iste.⁹⁵ Još jedna promjena koju donosi reforma u parničnom postupku dokazivanja ništavosti ženidbe jest da je dovoljna jedna izvršna presuda donesena u prilog ništavosti ženidbe. Time se moralna sigurnost jednog suca, koju je stekao sukladno pravnim odredbama, pokazuje dostatnom za konačan sud o ženidbi.⁹⁶ Naravno, to ne znači da se stranke, promicatelj pravde ili branitelj veze ne mogu žaliti na donesenu presudu ili podnijeti priziv protiv iste. Isto tako, zadržana je mogućnost priziva i na redoviti sud Apostolske stolice, čime se željela osnažiti povezanost Petrove stolice i partikularnih Crkava. Nakon što presuda postane izvršna, stranke mogu sklopiti novu ženidbu zato što ih više ne veže vez prethodne ženidbe, koja je proglašena ništavnom. No, postoje slučajevi kada je

⁹³ Usp. Ivan MILOTIĆ, *Testis unus testis nullus u rimsko-kanonskom i važećem kanonskom postupku*, u: *Bogoslovska smotra*, 89 (2019.) 4, 855-858.

⁹⁴ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 166.

⁹⁵ Usp. MIDI, kan. 1680.

⁹⁶ Usp. Ivica IVANKOVIĆ RADAK, *Što se mijenja u redovitom postupku proglašenja ništavosti ženidbe?*, u: <https://mszg.hr/korisni-clanci/> (09.XII. 2020.).

strankama ponovno sklapanje ženidbe onemogućeno zabranom koju je odredio mjesni ordinarij ili je ona izrečena u samoj presudi.⁹⁷

4.1.1.1. Sadržaj tužbe redovitog postupka

Da bi sudski vikar prihvatio tužbu, ona mora sadržavati nužne elemente koji su propisani kan. 1504. To podrazumijeva one osnovne informativne elemente kao što je navođenje suca, tj. adrese suda pred kojim se pokreće parnica, zatim objekt zahtijevanja, što bi u ovom slučaju bilo proglašenje ništavosti ženidbe. Zatim, specificirati o kojoj je ženidbi riječ, navesti gdje je i kada sklopljena te između kojih osoba. Nadalje, potrebno je precizirati pravni temelj, kanonski razlog ništavosti ženidbe ili, ukoliko ih ima, više njih, što mora biti potkrijepljeno dokazima i činjenicama. Sam predmet spora proistječe iz tužbe, stoga mora biti detaljno obrazložen. Također, od osobnih podataka stranaka koje su sudionici parnice, tužitelja i tužene strane, mora biti naznačeno prebivalište i boravište. Naposljetku, tužba mora biti potpisana vlastoručno od strane stranke koja tuži s naznakom dana, mjeseca i godine.⁹⁸

Što se tiče dokumenata koje je potrebno priložiti tužbi kako bi ona bila vjerodostojna, tu se misli na vjenčani list i postupak za ženidbu iz župe vjenčanja, zatim na presudu brakorazvodne parnice iz općinskog suda kao dokaz da je građanska ženidba razvrgnuta. Nadalje, nužni su još i krsni list tužitelja/tužiteljice te tužene stranke i svjedočanstvo o istinoljubivosti i vjerodostojnosti koje služi kao preporuka župnika za stranku koja tuži. Nužan je i popis svjedoka koji sudjeluju u procesu parnice, detaljni podaci o njima i njihovom sudjelovanju, tj. što pojedini svjedok konkretno može posvjedočiti vezano za pravni temelj tužbe, odnosno kanonski razlog ništavosti. U slučajevima kada stranka koja tuži želi sebi postaviti odvjetnika ili zaštitnika od trenutka podnošenja tužbe, dužna je uz sve prethodno navedene spise priložiti i punomoć za zastupanje i pristanak odvjetnika ili zastupnika da prihvaća slučaj.⁹⁹

Uz svu nužnu dokumentaciju, koja je navedena u prethodnom ulomku, može se priložiti i službena dokumentacija koja ima ulogu potkrijepiti samu tužbu. Ona može biti zdravstvene,

⁹⁷ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 167.

⁹⁸ Usp. kan. 1504.

⁹⁹ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 170-171.

policijske i sudske naravi. Također, tu se ubraja i dokumentacija centra za socijalnu skrb, ustanove za karitativno djelovanje i slično. Osim službene dokumentacije, mogu se pridodati i drugi dokazi koji potkrepljuju tužbu i čine je što vjerodostojnijom. Tu se misli na razne javne i privatne isprave, audio-vizualne zapise, fotografije, osobnu korespondenciju u vidu ispisa sms, Viber i Whatsapp poruka, elektroničke pošte ili društvenih mreža kao što su Facebook, Instagram i slično. Uz navedeno, mogu se priložiti i svjedočanstva drugih osoba kao što su župnik, duhovni voditelj i slično, koji svjedoče o vjerodostojnosti i kredibilitetu tužitelja.¹⁰⁰

4.1.2. Kraći ženidbeni postupak pred biskupom

Jedna od novosti koje donosi reforma jest primjena kraćeg ženidbenog postupka u situacijama u kojima je ništavnost ženidbe evidentna i kada to omogućuju zakonski uvjeti. Ovim postupkom se ističe, ne samo pastirska uloga biskupa u njegovoj partikularnoj Crkvi, već i ona sudska. To se naglašava i u uvodnom dijelu motuproprija MIDI, gdje se uloga biskupa kao suca predstavlja kao „jamstvo katoličkog jedinstva u vjeri i stezi“, što bi značilo zaštitu nerazrješivosti kao bitnog svojstva ženidbe.¹⁰¹ Uloga biskupa kao suca u svojoj biskupiji nije samo ovlast ili povlastica, već njegova obveza koju je dužan izvršavati. Sukladno tome, kan. 381, § 1 biskupu predviđa povjeravanje redovite i neposredne vlasti u vlastitoj partikularnoj Crkvi, dok § 2 govori o izuzecima koji su od strane rimskog prvosvećenika pridržani vrhovnoj ili pak nekoj drugoj vlasti.¹⁰²

Kada se govori o provođenju kraćeg ženidbenog postupak pred biskupom, on podrazumijeva ostvarenje dva preduvjeta. Prvi preduvjet iziskuje od oba ženidbena druga podnošenje zahtjeva za pokretanje parnice o ništavosti ženidbe ili pak zahtjev jednog, uz obaveznu suglasnost drugog. Što se tiče suglasnosti drugog ženidbenog druga, to podrazumijeva javno i nedvosmisleno iskazivanje volje, a ne pasivnu šutnju jer se njome ne može jamčiti da se stranka slaže sa zahtjevom druge stranke.¹⁰³ Ukoliko su oba ženidbena druga suglasna oko zahtjeva za proglašenjem ništavosti ženidbe, razlog ništavosti mora biti isti. Ako stranke podnesu tužbeni

¹⁰⁰ Usp. *Isto*, 171.

¹⁰¹ Usp. Lucija BOLJAT, Kraći ženidbeni postupak pred biskupom, u: <https://mszg.hr/korisni-clanci/> (04.VII. 2020.).

¹⁰² Usp. kan. 381 §§1-2.

¹⁰³ Usp. MIDI, čl. 3.

zahtjev koji sadrži različite razloge, ne može se zaključiti da su suglasne u svom zahtjevu. Kako bi se ostvario ovaj preduvjet, potrebno je da boravište tužene stranke mora biti poznato.¹⁰⁴

Drugi preduvjet se tiče okolnosti situacije u kojoj se nalaze ženidbeni drugovi, tj. da se njihov slučaj ništavosti ženidbe može potkrijepiti svjedočanstvima ili ispravama koji jasno ukazuju na nevaljano sklopljenu ženidbu, bez potrebe detaljnijeg ispitivanja slučaja. Papa Franjo u MIDI-u navodi primjere okolnosti i činjenica koji su različiti, a imaju važnost za određeni kanonski razlog ništavosti ženidbe te time evidentno ukazuju da u trenutku sklapanja ženidbe nije bila valjana privola ili kanonski oblik ili je pak postojala određena zapreka.¹⁰⁵ Tu se radi o okolnostima koje se mogu riješiti sudskim putem, odnosno postupkom prema kanonima 1683-1687, a kao primjer MIDI navodi sljedeće: „ono pomanjkanje vjere koje se može proizvesti hinjenu privolu ili zabludu koja određuje volju, kratkoću bračnog suživota...“. Također, neke od okolnosti mogu biti i pobačaj u svrhu sprječavanja rađanja, uporno prakticiranje izvanbračne veze u vrijeme ili nakon vjenčanja kao i namjerno prešućivanje intimnih informacija vezanih za vlastiti život, primjerice zatajivanje neplodnosti, neke teške zarazne bolesti, djece koja su rođena u prijašnjoj vezi, čak i zatvorske kazne. Ukoliko razlog sklapanja braka nije izričita volja supružnika, potaknuta međusobnom ljubavlju, već nepredviđena trudnoća ili pak fizičko nasilje vršeno u svrhu iznude privole, sudski postupak utvrđivanja ništavosti ženidbe može se voditi putem kraćeg ženidbenog postupka pred biskupom. Nadalje, kao jedna od okolnosti koja omogućuje provedbu navedenog postupka jest manjak uporabe razuma, koji mora biti popraćen medicinskom dokumentacijom koja to dokazuje.¹⁰⁶ Drugi paragraf članka 14 odnosi se na medicinsku dokumentaciju koja podupire tužbu i provedbu daljnjih službenih vještačenja čini suvišnima.¹⁰⁷

Za pokretanje Kraćeg postupka pred biskupom potrebno je koncipirati tužbu koja osim klasičnih bitnih elemenata navedenih u kan. 1504, mora sadržavati četiri dodatne stavke koje propisuje MIDI. Prva stavka se odnosi na činjenice na kojima se temelji zahtjev, a koje moraju biti koncizne, cjelovite i izrečene sažeto. Druga stavka određuje navođenje svih dokaza koji mogu biti odmah prikupljeni od strane suca. Posljednja, treća stavka zahtijeva da prilog mora sadržavati sve

¹⁰⁴ Usp. Lucija BOLJAT, Kraći ženidbeni postupak pred biskupom, u: <https://mszg.hr/korisni-clanci/> (04.VII. 2020.).

¹⁰⁵ Usp. *Isto*, (05.VII. 2020.).

¹⁰⁶ Usp. MIDI, čl. 14, §1.

¹⁰⁷ Usp. MIDI, čl. 14, §2.

isprave na kojima se temelji zahtjev.¹⁰⁸ Navedene stavke ističu važnost predprocesne ili pastoralne istrage, a čiju ulogu naglašava i papa Franjo u uvodnom dijelu MIDI-a.

Što se tiče odvijanja samog postupka, on je strukturiran kroz tri faze. Prva faza predviđa uvođenje parnice, kada sudski vikar, nakon prihvaćanja tužbe donosi odluku o načinu vođenja postupka te utvrđuje formulu dvojbe. U odluci o načinu vođenja postupka imenuje se istražitelja i prisjednika. Također, ona sadržava i poziv na sjednicu svima koji su aktivno uključeni u postupak, a rok za realizaciju sjednice određen je u vremenu od 30 dana. Nakon toga, slijedi druga, istražna faza parnice, gdje istražitelj prikuplja sve dokaze na samo jednoj sjednici, prilikom čega se određuje i rok od 15 dana za iznošenje primjedbi vezanih za obranu stranaka. Naposljetku, sudac istražitelj predaje svu prikupljenu dokumentaciju vezanu za parnicu dijecezanskom biskupu, nakon čega slijedi završna faza. U trećoj fazi, koja je odlučujuća, dijecezanski biskup se konzultira s istražiteljem i prisjednikom te razmatra primjedbe branitelja veze i obrane stranaka. Ukoliko je analizirajući sve priloženo stekao moralnu sigurnost, uslijedit će donošenje presude. No, postoje li dileme vezane za moralnu sigurnost o ništavosti ženidbe, spisi se vraćaju na sud te se pokreće redoviti postupak.¹⁰⁹

Kada se donese presuda, ona mora biti priopćena strankama u roku od mjesec dana od donošenja odluke. Strankama se daje na uvid cjeloviti tekst presude s obrazloženjima s pravne i činjenične strane. Da bi presuda bila važeća, mora biti potpisana od strane biskupa i bilježnika.¹¹⁰ Jedna od novina koje donosi reforma kanonskog postupka za parnice proglašenja ništavosti ženidbe jest da je dovoljna jedna presuda u prilog ništavosti ženidbe da se ona proglasi nevaljanom. Kada sud prvog stupnja proglasi ženidbu ništavnom, a stranke ne podnesu priziv na donesenu presudu, presuda postaje izvršna. Nakon toga stranke mogu sklopiti novu ženidbu u Katoličkoj crkvi, ako ih ne priječi postavljena zabrana sklapanja ženidbe.¹¹¹

Ukoliko stranke nisu zadovoljne presudom koja je donesena u Kraćem ženidbenom postupku pred biskupom i smatraju se oštećenima, imaju se pravo žaliti na presudu. Branitelj veze kao javna stranka ili ženidbeni drugovi kao privatna stranka mogu uputiti priziv unutar roka od 15 dana od primitka obavijesti o objavi presude. Priziv mora biti potkrepljen razlozima i pravilno

¹⁰⁸ Usp. Lucija BOLJAT, Kraći ženidbeni postupak pred biskupom, u: <https://mszg.hr/korisni-clanci/> (05.VII. 2020.).

¹⁰⁹ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 168.

¹¹⁰ Usp. MIDI, čl. 20, §2.

¹¹¹ Usp. Lucija BOLJAT, Kraći ženidbeni postupak pred biskupom, u: <https://mszg.hr/korisni-clanci/> (05.XII. 2020.).

naslovljen.¹¹² Kanonom 1687 određeno je kome stranke upućuju priziv kada se radi o jednoj od tri potencijalne situacije. Prema trećem paragrafu istog kanona, koji je nadopunjen reformom, kada je biskup donio presudu, stranke upućuju žalbu metropolitu ili Rimskoj Roti.¹¹³ Pravo stranke da uputi priziv Rimskoj Roti potvrđuje se kan. 1443. Zakonik u kan. 1444, § 1 predviđa suđenje Rimske Rote u drugom stupnju, u parnicama koje su presuđene na redovitim sudovima prvog stupnja te su zakonitim prizivom predane Svetoj Stolici.¹¹⁴ U drugom slučaju, stranke podnose priziv na presudu koju je donio metropolit, a upućen je na najstarijeg biskupa sufragana po starosti sjedišta u metropoliji. Naposljetku, treća situaciju u kojoj stranke podnose priziv na presudu jest kada ju je donio biskup koji „nema više vlasti ispod rimskog prvosvećenika, a priziv se upućuje na biskupa kojeg je on trajno odredio“.¹¹⁵

Kao što je već prethodno navedeno, kada je žalba prihvaćena, pokreće se parnica u redovitom načinu postupanja, u drugom stupnju. Način postupanja je isti kao u prvom stupnju, ali s odgovarajućim prilagodbama, o čemu govori kan. 1680; nadopunjen § 3 u MIDI-u.¹¹⁶

4.1.2.1. Sadržaj tužbe u slučaju kraćeg postupka pred biskupom

Kao i tužba u slučaju redovitog postupka, sadržaj tužbe mora ispunjavati sve elemente koje pripisuje kan. 1504. Uz to, prema nadopunjenom kan. 1684, mora se cjelovito i jasno iznijeti činjenice na kojima se temelji zahtjev za pokretanjem kraćeg postupka pred biskupom. Nadalje, trebaju se navesti svi dokazi koje sudac može odmah pribaviti i priložiti sve isprave na kojima se njihov zahtjev temelji.¹¹⁷ Prilozi tužbi su isti kao i kod redovitog postupka. Prilikom pastoralne istrage, u svrhu pokretanja ovog postupka, pastir je dužan naglasiti strankama da uz dokazne materijale, tužbi moraju biti pridodani svi medicinski dokumenti iz kojih je evidentno da je daljnja provedba službenog vještačenja suvišna. Što se tiče samih priloga koje je potrebno priložiti tužbi, oni su isti kao i kod tužbe u slučaju redovitog postupka.¹¹⁸

¹¹² Usp. kan. 1630 §1.

¹¹³ Usp. MIDI, čl. 5.

¹¹⁴ Usp. kann. 1443 i 1443.

¹¹⁵ Usp. Lucija BOLJAT, Kraći ženidbeni postupak pred biskupom, u: <https://mszg.hr/korisni-clanci/> (05.XII. 2020.).

¹¹⁶ Usp. MIDI, čl. 4.

¹¹⁷ Usp. MIDI, čl. 5.

¹¹⁸ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 172.

4.1.3. Postupak na temelju isprave

Postupak na temelju isprave karakterizira kratkoća trajanja. On se primjenjuje ako u slučaju postoji isprava ili više njih, koje nepobitno dokazuju ništavnost ženidbe i koje se ne mogu pobiti niti se na njih vrši bilo kakav priziv. Takve isprave dokazuju postojanje zapreke ili nedostatak zakonitog oblika.¹¹⁹ Naravno, kao i kod ostalih postupaka, i u slučaju postupka na temelju isprave, branitelj veze ima pravo prizvati se na suca drugog stupnja, ako smatra da postoje nedostaci o kojima govori kan. 1688 ili nema potpunu sigurnost u dani oprost. Bitno je prilikom slanja spisa na sud naznačiti da se prilikom prvog suđenja radilo o postupku na temelju isprave. Sudac drugog stupnja dužan je ponovno saslušati stranke, uz sudjelovanje branitelja veze. Zatim treba odlučiti hoće li potvrditi presudu ili će je pak vratiti u redovni postupak, što bi značilo da se ona vraća sudu prvog stupnja, ali se više neće voditi postupkom na temelju isprave.¹²⁰

4.2. Predlaganje ukrepljenja ništave ženidbe

Ukrepljenje ništave ženidbe predlaže se kada supružnici mogu nastaviti ili uspostaviti suživot u bračnoj zajednici. Ono se primjenjuje onda kada se otkloni razlog zbog kojeg je ženidba bila nevaljana. To znači da, ukoliko se radi o zapreci, ona se mora ukloniti oprostom mjerodavne vlasti. Ako se radi o nevaljanoj privoli, ona se mora ponovno izreći, ali u valjanom obliku. U situacijama kada se radi o nedostatku valjanog kanonskog oblika, ženidbu treba nanovo sklopiti u kanonskom obliku. Postoje dva tipa ukrepljenja ništave ženidbe, a to su jednostavno ukrepljenje i ozdravljenje u korijenu.¹²¹

Jednostavno ukrepljenje podrazumijeva obnovu ženidbene privole popraćene novim činom volje. Ozdravljenje u korijenu se primjenjuje uz intervenciju mjerodavne crkvene vlasti i to samo u situacijama kada je tijekom sklapanja ženidbe dana valjana privola, iz čega proizlazi da se ovaj oblik ukrepljenja ženidbe ne koristi za obnavljanje ženidbene privole. To znači da se ono primjenjuje samo u situacijama postojanja određene zapreke od koje se dobiva oprost ili u slučajevima kada kanonski oblik nije obdržavan. Još jedna od razlika između ova dva oblika jest

¹¹⁹ Usp. *Isto*, 168.

¹²⁰ Usp. MIDI, čl. 6.

¹²¹ Usp. Emil SVAŽIĆ, *Ženidbeno pravo*, (2015.), u: <http://ri-kbf.org/wp-content/uploads/2015/06/Zenidbenopravoskripta-Svazic.doc.pdf> (1. XII. 2020.).

sam učinak na ženidbu za koju se ukrepljenje primjenjuje. U slučajevima jednostavnog ukrepljenja, ženidba je valjana od trenutka davanja obnovljene privole, dok primjena ozdravljenja u korijenu ima retroaktivan učinak, što bi značilo da je ta ženidba valjana od samog sklapanja, tj. davanja valjane privole.¹²²

Ako pastoralna istraga ukaže na postojanje ništave ženidbe, a supružnici žele nastaviti zajednički bračni život, pastir je dužan predložiti ukrepljenje ženidbe. Naravno, kod jednostavnog ukrepljenja, potrebno je supružnicima objasniti obnovu čina privole kako bi one lakše razumjele i prihvatile dani prijedlog. U slučajevima kada je ništavost ženidbe prouzročena ženidbenom zaprekom ili nedostatkom u kanonskom obliku, pastir može ishoditi ozdravljenje u korijenu od mjerodavne crkvene vlasti.¹²³

¹²² Usp. *Isto*, (1. XII. 2020.).

¹²³ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 177-178.

5. OTKRIVANJE PRAVNOG TEMELJA ZA RAZJEŠENJE ŽENIDBENOG VEZA

Postoje slučajevi u sudskoj praksi kada sudski postupak utvrđivanja ništavosti ženidbe nije adekvatno rješenje, već upravni postupak kojim se razrješuje ženidbeni vez. Naziv postupka u sebi sadrži riječ razrješenje, što je oprečno bitnom svojstvu ženidbe; nerazrješivost. No, načelo nerazrješivosti, u svojoj punini, sadržano je samo u slučajevima tvrde i izvršene ženidbe. Tvrda ženidba pretpostavlja da je sklopljena između dviju krštenih osoba, a izvršna podrazumijeva da je nakon sklapanja ženidbe uslijedio spolni čin sjedinjenja. Takve ženidbe, prema kan. 1141, ne može razriješiti nijedna svjetovna ili crkvena vlast, zbog ikakvog razloga. U praksi postoje ženidbe koje su izvršene, ali nisu tvrde, ili pak su tvrde, ali neizvršene. U tim situacijama kao rješenje nameće se postupak razrješenja ženidbenog veza.¹²⁴

Zakonik kanonskog prava propisuje tri moguća načina na koja se može razriješiti ženidbeni vez, a to su; podjeljivanjem oprosta rimskog prvosvećenika primjenjuje se u slučaju tvrde, a neizvršene ženidbe. Zatim, odlukom dijecezanskog biskupa, kojom se proglašava pretpostavljena smrt jednog ženidbenog druga u svrhu sklapanja nove ženidbe drugog ženidbenog druga, koja je propisana kan. 1707. Naposljetku, treći način je podjeljivanjem milosti rimskog prvosvećenika u slučajevima razrješenja nesakramentalnih ženidaba u prilog vjere, tj. spasenja duša. Praksa je pokazala da se u pastoralnoj istrazi većinom javljaju dva slučaja, a to su: razrješenje ženidbenog veza podjeljivanjem oprosta rimskog prvosvećenika u slučaju tvrde a neizvršene ženidbe te razrješenje ženidbenog veza podjeljivanjem milosti rimskog prvosvećenika u slučajevima razrješenja nesakramentalnih ženidaba u prilog spasenja duša tj. u korist vjere.

Kada se govori o razrješenju nesakramentalnih ženidaba u prilog vjere, potrebno je prvo razjasniti što su to nesakramentalne ženidbe. To su sve one ženidbe u kojima bračni drugovi ili jedan od njih nisu kršteni. Svaka od tih ženidaba se može razriješiti, ako se ispune uvjeti koji su propisani. Tu se radi o četiri moguća slučaja, koji imaju različite načine razrješenja. Prvi slučaj razrješenja ženidbenog veza u prilog spasenja duša jest kada postoji temelj za primjenu pavlovske povlastice.¹²⁵ Pavlovska povlastica svoje utemeljenje ima u ulomku Prve poslanice Korinćanima. Prema navedenoj povlastici, ženidba sklopljena između dvije nekrštene osobe je zakonita i njihova je ženidba prema naravnom pravu nerazrješiva. No, razrješenje u korist vjere može se dobiti ako

¹²⁴ Usp. Velimir BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, 313.

¹²⁵ Usp. Nikola ŠKALABRIN, *Ženidba: pastoralno-pravni priručnik*, 293-303.

se jedan od ženidbenih drugova obrati i primi krštenje u Katoličkoj crkvi ili u nekoj drugoj Crkvi ili zajednici. Tada se ženidba razrješuje u korist pokrštene stranke.¹²⁶ Drugi slučaj kada rimski prvosvećenik dijeli milost razrješenja u prilog vjere jest kada se radi o poligamskoj ženidbi koju je sklopila poligamna žena ili muškarac koji se daje krstiti. Osoba koja je primila sakrament krštenja, može ostati samo s jednom osobom, s kojom treba sklopiti ženidbu, obdržavajući propisani zakoniti oblik, a ostale je dužna otpustiti. Ova vrsta slučaja više je karakteristična za misijska područja u kojima još uvijek postoji poligamija ili pak u onim zemljama u kojima je zakonski dozvoljena.¹²⁷ Treći slučaj kada može dobiti milost razrješenja nesakramentalnih ženidaba propisan je kan. 1149. On se primjenjuje u situaciji kada obraćenik ne može obnoviti bračni suživot s nekrštenim bračnim drugom zbog ropstva ili progonstva. Naposljetku, četvrti slučaj jest postupak razrješenja apostolskom povlasticom, koja se provodi kada postoji pravni temelj za primjenu petrovske povlastice. To znači da rimski prvosvećenik može, na temelju punine apostolske vlasti, u prilog vjere, razriješiti zakonitu ženidbu koju su sklopile dvije nekrštene osobe ili pak jedna krštena s nekrštenom osobom. Stoga, za podjelu milosti razrješenja ženidbe u prilog vjere, nužno je da je ona nesakramentalna.¹²⁸ Za pokretanje postupka razrješenja ženidbe u prilog vjere, potrebno je da jedna od stranaka podnese molbu dijecezanskom biskupu. Sam postupak se odvija u dvije faze. Prva faza je istražna, provodi je mjesni ordinarij koji je dužan prikupiti sve dostupne dokaze o postojanju potrebnih uvjeta za valjano razrješenje ženidbe u prilog vjere. Budući da se spisi moraju dostaviti Kongregaciji za nauk vjere, potrebno je sve spise prevesti na jedan od svjetskih jezika, stoga je pastir dužan upozoriti stranku moliteljicu na financijske troškove. Druga faza je ona odlučujuća, kada Kongregacija za nauk vjere ispituje i vrednuje dostavljene spise s obzirom na predstavljenu molbu. Na kraju, podjelu razrješenja ženidbe vrši osobno rimski prvosvećenik.¹²⁹

Što se tiče postupka vezanog za oprost od tvrde, a neizvršene ženidbe¹³⁰, već je prethodno pojašnjeno što to znači tvrda ženidba. No, potrebno je jasnije precizirati što sve podrazumijeva

¹²⁶ Usp. Matija BERLJAK, Razrješenje ženidbe pavlovskom povlasticom, u: *Bogoslovska smotra*, 64 (1994.) 1-4, 347-348.

¹²⁷ Usp. Velimir BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, 328-330.

¹²⁸ Usp. Nikola ŠKALABRIN, *Ženidba: pastoralno-pravni priručnik*, 305-306.

¹²⁹ Usp. Lucija BOLJAT – Josip ŠALKOVIĆ, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 189-193.

¹³⁰ Pitanje razrješenja tvrde, a neizvršene ženidbe povijesno je pitanje oko kojeg su se sporile Pariška i Bolonjska pravna škola. Pariška škola držala je da je tvrda ženidba, neovisno o njenom izvršenju, apsolutno nerazrješiva. S druge strane, Bolonjska škola smatrala je da ženidba kao sakrament samo izvršenjem postaje nerazrješiva, a ukoliko nakon njenog sklapanja ne uslijedi konzumacija braka, ženidba je tvrda, ali nije sakrament te se kao takva može razriješiti.

pojam „neizvršene ženidbe“. Kan. 1061, jasno definira da je izvršena ženidba ona u kojoj je poslije sakramentalnog sklapanja uslijedio bračni čin, pri kojem su ženidbeni drugovi postali jedno tijelo, a prema kojem je po svojoj naravi usmjerena ženidba. Da bi se bračni čin smatrao izvršenim, mora zadovoljiti dva elementa, a to su; da mora biti izvršen na ljudski način, u skladu s ljudskom osobom te da je morao biti izvršen nakon sklapanja ženidbe.¹³¹ Na strankama leži inicijativa pokretanja postupka, obzirom da se ovdje radi o dobivanju oprosta od tvrde, a neizvršene ženidbe, za koji pravo imaju jedino supružnici.¹³² Proces dobivanja oprosta započinje podnošenjem molbe dijecezanskom biskupu. Prema kan. 1699 § 1, on je mjerodavan zbog jurisdikcije nad mjestom prebivališta molitelja/moliteljice. Budući da je samo rimskom prvosvećeniku pridržana podjela oprosta, u molbi se moli njega, ali se ona ipak podnosi dijecezanskom biskupu, koji ima ovlasti za pokretanje procesa. Sukladno svemu navedenom, objekt istrage bi bio utvrditi da se izvršenje ženidbe nije dogodilo, kroz tri aspekta provjere: fizički, vremenski i moralni. Naposljetku, potrebno je ustvrditi je li postoji opravdan razlog za podjelu traženog oprosta.¹³³ Dužnost pastira, tijekom pastoralne istrage, je naglasiti strankama ove važne informacije kako bi sam postupak bio što uspješnije realiziran.

Napoljetku je prevladala teza Bolonjske pravne škole prema kojoj je apsolutno nerazrješiva ona ženidba koja je izvršena i u kojoj su supružnici dali valjanu privolu. Usp., Nikola ŠKALABRIN, *Ženidba: pastoralno-pravni priručnik*, 297.

¹³¹ Usp. kan. 1061, §§ 1-2.

¹³² Usp. kan. 1697.

¹³³ Usp. kan. 1699, §1.

6. PRIMJER PRAKSE CRKVENIH SUDOVA U HRVATSKOJ

Nakon teorijskog dijela, u ovom poglavlju će se prikazati rezultati istraživanja, provedene na crkvenim sudovima prvoga stupnja. Predmet istraživanja su stalni odvjetnici pri crkvenim sudovima u Hrvatskoj, broj riješenih sudskih postupaka provedenih nakon reforme, informiranost vjernika o sudskim postupcima te Ured za davanje pravnog savjeta.

Cilj je bio anketom dobiti uvid u broj stalnih odvjetnika i njihovo obrazovanje te strukturu crkvenih sudišta.¹³⁴ Također, anketom se htjelo saznati broj riješenih sudskih postupaka provedenih prošle godine. Nadalje, istraživanjem se htjela stvoriti okvirna slika o tome koliko su vjernici informirani o sudskim postupcima na crkvenom sudu, ali i koje predodžbe imaju o ženidbenim parnicama. Budući da je tema rada Ured za davanje pravnog savjeta, cilj je bio saznati više o radu Ureda na crkvenim sudovima u Hrvatskoj, njihovim zaposlenicima, ali i što bi bio razlog ne otvaranja Ureda u nekim biskupijama.

Svrha ovog istraživanja je potkrijepiti teorijski dio rada, tj. istražiti u kojoj mjeri se provedla reforma u smislu otvaranja i rada Ureda, riješenih postupaka, informiranosti vjernika te broju i educiranost samih odvjetnika. S obzirom na činjenicu da je istraživanjem obuhvaćeno svih pet crkvenih sudova prvoga stupnja u Hrvatskoj, rezultati bi trebali pružiti kompletnu sliku trenutnog stanja o osnovnim pitanjima organizacije i funkcioniranja Ureda u Hrvatskoj. Naravno, to ne znači da za ovu tematiku nisu potrebna detaljnija istraživanja s detaljnijim zapažanjima i kompleksnijim postupkom proučavanja. Svakako, dobiveni rezultati mogu pomoći u shvaćanju uloge Ureda na hrvatskim sudovima, aktualnog stanja, ali i njegovog daljnjeg razvoja.

Istraživanje je koncipirano kroz 14 pitanja, od kojih dvanaesto i trinaesto sadržavaju dodatna potpitanja. U anketnom upitniku korištena su pitanja otvorenog tipa kako bi oni koji daju informacije imali slobodu izraziti se, izložiti sve ono što smatraju bitnim i iznijeti vezano za ovu temu. Posebice je to bitno u pitanjima vezanim za informiranost i predodžbe vjernika o ženidbenim parnicama te Uredima za davanje pravnog savjeta. Budući da ovo istraživanje obuhvaća 4 bitna elementa¹³⁵, prema kojima su strukturirana pitanja, dobiveni podaci će se grupirati sukladno

¹³⁴ Pod strukturu sudišta, misli se na to je li sud zboran ili djeluje sudac pojedinac.

¹³⁵ Odvjetnici i sud, sudski postupci nakon Reforme, informiranost vjernika te Uredi za davanje pravnog savjeta.

navedenim elementima na koje je stavljen naglasak. Svaki od njih će biti prikazan zasebno, u određenom poglavlju.

6.1. Sudionici i područje istraživanja

Istraživanje obuhvaća pet crkvenih sudova prvoga stupnja u Hrvatskoj: u Đakovu, Rijeci, Splitu, Zadru i Zagrebu. Međubiskupijski sud prvoga stupnja u Zagrebu ima podružnice u Varaždinu i Sisku, a njegova mjerodavnost proteže se na Zagrebačku nadbiskupiju, Bjelovarsko-križevačku, Sisačku i Varaždinsku biskupiju te Križevačku eparhiju i Vojni ordinarijat. Međubiskupijski sud prvoga stupnja u Đakovu ima svoju podružnicu u Požegi, a nadležan je za Đakovačko-osječku nadbiskupiju, Požešku i Srijemsku biskupiju. Crkveni interdijecezanski sud prvog stupnja u Splitu ima jurisdikciju nad Splitsko-makarskom nadbiskupijom, Dubravačkom, Hvarskom te Šibenskom biskupijom. Interdijecezanski ženidbeni sud prvog stupnja u Rijeci mjerodavan je za Riječku nadbiskupiju, Gospićko-senjsku, Krčku, Porečku i Pulsku biskupiju. Na kraju, Nadbiskupijski sud prvoga stupnja u Zadru nadležan je za Zadarsku nadbiskupiju.¹³⁶

Korespondencija sa sudovima vršena je putem e-maila, osim u Splitu, gdje se za određene potrebe suda, djelomično odvijala putem pošte. Samo prikupljanje podataka trajalo je od siječnja do travnja 2021. godine. U tablici 2. se nalaze podaci vezani za prikupljanje informacija: crkveni sud, ime i prezime osobe koja je odgovorna za podatke te služba koju obnaša.

Tablica 2. Informacije o izvorima podataka.

CRKVENI SUD	IME I PREZIME	SLUŽBA NA SUDU
Međubiskupijski sud prvoga stupnja u Zagrebu	Elizabeta Turček	Bilježnik pri MSPS-a u Zagrebu
Međubiskupijski sud prvoga stupnja u Đakovu	Don Zdenko Ilić	Sudski vikar MSPS-a u Đakovu
Crkveni interdijecezanski sud prvoga stupnja u Splitu	Don Josip Delić	Sudski vikar CISPS-a u Splitu
Interdijecezanski ženidbeni sud prvoga stupnja u Rijeci	Aleksandra Jurinović	Tajnica IŽSPS-a u Rijeci

¹³⁶ Usp. MEĐUBISKUPIJSKI SUD PRVOGA STUPNJA U ZAGREBU, u: <https://mszg.hr/crkveni-sudovi-u-hrvatskoj-i-bih/> (20. IV. 2021.).

Nadbiskupijski sud prvoga stupnja u Zadru	Don Zdravko Katuša	Presjednik sudskog vijeća NSPS-a u Zadru
---	--------------------	--

6.2. Stalni odvjetnici i sud

Pet pitanja u anketi posvećeno je stalnim odvjetnicima i strukturi sudova. Nadalje, istraženo je i koliki je udio laika pri sudovima te koja je razina njihove pravne naobrazbe. Iz prvog pitanja se dobiva uvid u broj stalnih odvjetnika prisutnih na sudovima, koji je priložen u Tablici 3. Prema navedenom, na MSPS-a u Zagrebu angažirana su tri stalna odvjetnika, uz napomenu da je za potrebe provođenja pastoralne istrage za pripremu parnice ništavosti ženidbe imenovan i jedan savjetnik. Na MSPS-u u Đakovu nema uopće angažiranih odvjetnika, dok su na CISPS-u u Splitu angažirana dvojica stalnih odvjetnika. Naposljetku, na IŽSPS-u u Rijeci angažirana su čak četiri, a na NSPS-u u Zadru jedan stalni odvjetnik. Iz ovoga je vidljivo da Sud u Rijeci ima najviše angažiranih odvjetnika, dok Sud u Zagrebu ima jednog stalnog odvjetnika manje. No, ne smije se zanemariti činjenica da Sud u Zagrebu ima jednog savjetnika zaduženog za provođenje pastoralne istrage, što ni jedan drugi Sud nije naveo u svojim podacima. Iznenađujuća činjenica je da Sud u Đakovu uopće nema stalnih odvjetnika.

Tablica 3. Broj stalnih odvjetnika na crkvenim sudovima prvoga stupnja u Hrvatskoj

Crkveni sud	Broj stalnih odvjetnika
Međubiskupijski sud prvoga stupnja u Zagrebu	3
Međubiskupijski sud prvoga stupnja u Đakovu	0
Crkveni interdijecezanski sud prvoga stupnja u Splitu	2
Interdijecezanski ženidbeni sud prvoga stupnja u Rijeci	4
Nadbiskupijski sud prvoga stupnja u Zadru	1

Drugo pitanje ankete bavi se razinom pravne naobrazbe stalnih odvjetnika na sudovima. Prema dobivenim podacima, stalni odvjetnici na Sudu u Zagrebu su doktori kanonskog prava, dok

je savjetnik magistar teologije.¹³⁷ Na Sudu u Rijeci, koji ima najviše angažiranih stalnih odvjetnika, trojica su diplomirani teolozi, a jedan je magistar kanonskog prava. Na Sudu u Zadru stalni odvjetnik posjeduje doktorat iz kanonskog prava, dok su dvojica stalnih odvjetnika sa Suda u Splitu magistri kanonskog prava. Iz navedenog proizlazi da stalni odvjetnici u Zagrebu imaju najveću razinu pravne naobrazbe (3 doktora kanonskog prava), dok u Rijeci, koja ima najviše angažiranih stalnih odvjetnika, oni imaju najnižu razinu pravne naobrazbe.¹³⁸ To je ujedno i jedini sud na kojem navedeni angažman obavljaju diplomirani teolozi, što naravno ne znači da oni svoju funkciju ne obavljaju ništa manje kvalitetno nego stalni odvjetnici s magisterijem ili doktoratom iz kanonskog prava. Iako se traži da odvjetnik bude doktor kanonskog prava, zbog pomanjkanja pravnika koji posjeduju doktorat iz kanonskog prava, dozvoljeno je da se za službu odvjetnika angažira osoba koja ima samo magisterij iz kanonskog prava, prema MIDI-u, lokalni ordinarij može povjeriti pastoralnu istragu osobama koje smatra prikladnim, ne samo u vidu pravne naobrazbe.¹³⁹ Prema navedenom, Sud u Rijeci se vodio spomenutim člankom 3. MIDI-a, prilikom angažiranja djelatnika. Na ostalim sudovima stalni odvjetnici su magistri ili doktori kanonskog prava, što se iz priložene Tablice 4., može najjednostavnije iščitati. S obzirom na činjenicu da Sud u Đakovu nema stalnog odvjetnika, izuzet je iz tablice.

Tablica 4. Razina pravne naobrazbe stalnih odvjetnika

Sudovi	Diplomirani teolog	Magistar kanonskog prava	Doktor kanonskog prava
MSPS-a u Zagrebu	-	-	3
CISPS-a u Splitu	-	2	-
IŽSPS-a u Rijeci	3	1	-
NSPS-a u Zadru	-	-	1

Treće pitanje bavi se strukturom crkvenih sudova u Hrvatskoj, tj. jesu li zborni ili njima upravlja sudac pojedinac. Svih 5 sudova prvoga stupnja djeluju kao zborni sudovi. Sljedeća dva pitanja vezana su za suce laike i njihovu razinu obrazovanja. Na Sudovima u Zagrebu, Zadru i Splitu funkciju suca obavlja jedan laik, dok na sudovima u Đakovu i Rijeci nema laika koji obnašaju dužnost suca. Na Sudovima u Splitu i Zadru sudac laik je doktor kanonskog prava, dok

¹³⁷ Savjetnik je trenutno na poslijediplomskog studiju, stoga se očekuje da će i on u dogledno vrijeme steći titulu doktora kanonskog prava.

¹³⁸ Nemaju magisterij ili doktorat iz kanonskog prava, već tu funkciju obnašaju kao diplomirani teolozi.

¹³⁹ Usp. MIDI, *Način postupanja u parnicama za proglašenje ništavosti ženidbe*, čl. 5.

na Sudu u Zagrebu posjeduje magisterij iz kanonskog prava. Tablica 5. prikazuje udio laika aktivnih pri sudovima i njihovu pravnu naobrazbu. Poziv laicima na suradnju s pastirima Crkve u izgradnji Tijela Kristova, kroz obnašanje nekih crkvenih službi, čini njihovu angažiranost pri Sudu i Uredu izrazito važnim.¹⁴⁰ Od ukupno 10 stalnih odvjetnika prisutnih na pet Sudova, samo su tri odvjetnika laici, što je malen udio, posebice ako se uzme u obzir da su angažirani na tri od pet sudova. Stoga je bitno raditi na daljnjem uključenju laika u dotične ustanove. No, ono što je pozitivno istaknuti jest činjenica da su laici visoko obrazovani (dva doktora kanonskog prava i jedan magistar).

Tablica 5. Suci laici i njihova pravna naobrazba¹⁴¹

Sudovi	Magistar kanonskog prava	Doktor kanonskog prava
MSPS-a u Zagrebu	1	-
CISPS-a u Splitu	-	1
NSPS-a u Zadru	-	1

6.3. Sudski postupci nakon reforme

Dio ankete posvećen je postupcima i broju riješenih parnica u razdoblju od početka provođenja reforme sve do 2020. godine. Svrha ovih pitanja bila je saznati koliko je ženidbi proglašeno ništavim te kojim su postupcima vođene parnice, čime se ujedno dobiva uvid u podatke koji je postupak najzastupljeniji u sudskoj praksi. Ono što je posebno interesantno, a što se može iščitati iz predstavljenih podataka jest koliko je Kraći ženidbeni postupak pred biskupom, kao jedan od produkta reforme, primjenjivan u crkvenoj sudskoj praksi u Hrvatskoj.

¹⁴⁰ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen Gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), br. 32-33, u: *Dokumenti*, Zagreb, 1986. (dalje: LG).

¹⁴¹ Obzirom da Sudovi u Đakovu i Rijeci nemaju suce laike, oni su izuzeti iz Tablice 4.

Tablica 6. Načini vođenja sudskih postupaka i broj riješenih slučajeva nakon reforme (od 2016. do 2020. godine) na crkvenim sudovima prvoga stupnja u Republici Hrvatskoj

Sudovi	Redoviti sudski postupak	Kraći ženidbeni postupak pred biskupom	Postupak na temelju isprave	Slučajevi odbijeni zbog manjka pravnog temelja za razrješenje ženidbenog veza
MSPS-a u Zagrebu	205	1	1	24
MSPS-a u Đakovu	216	2	-	42
IŽSPS-a u Rijeci	111	0	1	1
NSPS-a u Zadru	164	-	-	33
CISPS-a u Splitu	655	1	-	20

U Tablici 6. prikazan je broj riješenih slučajeva grupiranih po načinu vođenja postupka. Broj parnica obuhvaća razdoblje od 2016. do 2020. godine. Redovitim sudskim postupkom u navedenom periodu najviše je parnica riješeno na Sudu u Splitu, njih čak 655, dok je najmanje riješenih postupaka u Rijeci, njih 111. Prema rezultatima prikazanim u Tablici 6., ukupan broj ženidbenih parnica riješeno je Redovitim sudskim postupkom (1351), u vremenskom rasponu od 4 godine. Kraćim ženidbenim postupkom pred biskupom u Hrvatskoj ukupno su riješena četiri slučaja, od čega su dvije parnice vođene na Sudu u Đakovu. Obzirom na tako skroman broj riješenih parnica vođenih Kraćim ženidbenim postupkom pred biskupom, pri čemu ni jedna parnica nije se vodila na Sudovima u Rijeci i Zadru, dolazi se do zaključka da je vrlo malen udio vjernika imao ostvarene preduvjete za vođenje parnice ovim postupkom. Postupak na temelju isprave je i dalje najmanje zastupljen u statistici vođenih parnica. Od donošenja reforme, 2016. godine pa sve do 2020., na crkvenim sudovima u Hrvatskoj vođene su samo dvije parnice i to na Sudovima u Zagrebu i Rijeci. Ukupan broj slučajeva odbijenih zbog manjka pravnog temelja za razrješenje ženidbenog veza je 120, od čega je najviše u Đakovu (njih 42), a najmanje u Rijeci (samo jedan).

Iz navedenih podataka proizlazi da je Redoviti sudski postupak i dalje dominantan način vođenja ženidbene parnice u sudskoj praksi. Kraći ženidbeni postupak pred biskupom ima minoran broj riješenih parnica, s tim da od ukupne četiri, dvije su vođene u Đakovu, a ostale u Zagrebu i Splitu. To znači da u Rijeci i Zadru još uvijek ni jedna parnica nije riješena navedenim postupkom. Očito je vrlo mali broj vjernika imao uvjete za vođenje parnice Kraćim postupkom što navodi na pitanje koji od dva preduvjeta za ostvarivanje prava na vođenje ovim Postupkom vjernici nisu

ostvarili.¹⁴² Kako bi se dobio što precizniji odgovor na to pitanje, potrebno je provesti temeljitije istraživanje o navedenoj tematici, ali možda nakon dužeg vremenskog odmaka jer treba uzeti u obzir činjenicu da je ovaj način vođenja parnice uspostavljen tek 2016. godine. Stoga će se tek u narednom periodu, nakon dužeg provođenja u praksi, iskristalizirati precizniji odgovor na ovo pitanje. Iz ankete bi se možebitno moglo zaključiti da razlog koji priječi vođenje ovog postupka jest činjenica da malen broj bračnih drugova zajedno traže proglašenje ništavosti ženidbe. To se iščitava iz odgovora na jedno od narednih potpitanja prema kojem se neznatan broj supružnika zajednički obraća Uredu (detaljnije u idućim poglavljima). Naravno, taj zaključak treba uzeti s dozom rezerve jer se temelji na jednom pitanju te nema detaljnijih podataka, stoga ima više spekulativan značaj. Dva slučaja riješena Postupkom na temelju isprave, pokazatelj su da je taj način vođenja parnice i dalje jako rijedak slučaj u sudskoj praksi. Što se tiče odbijenih slučajeva zbog manjka pravnog temelja, prikazanih u petom stupcu Tablice 6., najviši broj ima Đakovo (42 slučaja), a najmanje Rijeka (samo jedan), dok je ukupno 120 odbijenih slučajeva u cijeloj Hrvatskoj. U vremenskom razdoblju od 4 godine (2016.-2020.) u Republici Hrvatskoj je proglašeno ukupno 1 357 ništavih ženidbi. Uspoređujući brojeve parnica između Sudova, opaža se velika numerička razlika, primjerice između Zagreba (205) i Rijeke (111). No, to ne treba čuditi uzme li se u obzir podatak na koliko se biskupija proteže ingerencija određenog suda. Tako oni sudovi koji su mjerodavni za više biskupija, automatski imaju i više vjernika, a samim tim i više potencijalnih parnica. Stoga ni toliko odstupanje u konačnom broju riješenih parnica ne treba čuditi.

6.4. Informiranost i predodžbe vjernika o sudskim postupcima

Dio istraživanja posvećeno je pitanju informiranosti i predodžbama vjernika o ženidbenim parnicama sa svrhom dobivanja uvida u iskustva sudova prilikom susreta sa strankama. Službenici suda su u anketi imali priliku iznijeti svoja zapažanja o tome kolika je razina osviještenosti vjernika o njihovoj osobnoj situaciji, tj. imaju li predodžbu o tome je li njihova ženidba valjana, te ukoliko je smatraju nevaljanom, koji bi bio kanonski razlog ništavosti. Sud u Zagrebu navodi sljedeće:

¹⁴² Pod preduvjete koje vjernici moraju ostvariti misli se na: zajedničko traženje poništenja ženidbe zbog istog kanonskog razloga (ili traženje jednog ženidbenog druga, uz suglasnost drugoga) i isprave ili svjedočanstva koja mogu potkrijepiti ništavnost ženidbe. (više o tome u poglavlju Kraći ženidbeni postupak pred biskupom).

„Većina zainteresiranih osoba koje traže informacije o pokretanju parnice proglašenja ništavosti ženidbe ima tek „osobni osjećaj“, subjektivni dojam da je njihova ženidba nevaljana i to iz njihovih također subjektivnih razloga. Vrlo je mali broj osoba koje su prethodno proučavale neku literaturu, informirale se putem mrežne stranice Sudova ili su razgovorom s vlastitim župnikom došle do zaključka da bi njihova ženidba objektivno bila nevaljana sklopljena i to temeljeno na nekom od kanonskih razloga ništavosti ženidbe!“ Sud u Đakovu iznosi svoja iskustva: „Iako na mrežnoj stranici naše nadbiskupije postoji link Sudskog odsjeka sa svim relevantnim podacima, nažalost, vjernici koji traže pravnu pomoć ili se ne informiraju preko te stranice ili dođu s krivim ili netočnim informacijama.“ Pravnici iz Rijeke imaju drugačija iskustva vezana za informiranost vjernika o osobnoj situaciji: „Neki imaju predodžbu jer se obrate svom župniku ili nekom drugom svećeniku koji razgovara s njima o njihovoj situaciji. U većini slučajeva im je jasno koji bi mogao biti temelj, odnosno razlog za proglašenje njihove ženidbe ništavom.“ Sud u Zadru ne daje specifične informacije: "Točno odgovoriti na to pitanje nije jednostavno.“ Službenici sa splitskog Suda iznose kako im nisu poznate predodžbe vjernika o tome je li njihova ženidba valjana ili nevaljana te koji bi bio kanonski razlog ništavosti.

Iz navedenog proizlazi kako dobar dio vjernika nema percepciju je li njihova ženidba valjana ili nevaljana. Sud u Zagrebu navodi da većina o tome ima „osobni osjećaj“ tj. subjektivni dojam, dok sud u Đakovu navodi iskustva s vjernicima koji dolaze s netočnim informacijama. S druge strane, Rijeka navodi suprotna iskustva, ističući da se neki vjernici prije obraćanja sudu obrate nekom svećeniku te da im je u većini slučajeva jasno koji bi mogao biti temelj za proglašenje ništavosti ženidbe. Ono što ističu Zagreb i Rijeka jest da su na mrežnim stranicama njihovih nadbiskupija dostupni svi relevantni podaci i naputci za vjernike koji traže pravnu pomoć, no mali broj vjernika se informira na navedenim stranicama. Rijeka i Zagreb ističu da se dio vjernika prije obraćanja sudu obraćaju župniku za svoju situaciju. Sudovi u Zadru i Splitu ostali su suzdržani u davanju odgovora na ovo za pitanje.

Drugo pitanje koje je posvećeno ovom segmentu istraživanja jest predodžba vjernika o tome kako izgleda sudski proces dokazivanja ništavosti ženidbe te imaju li vjernici određene predrasude o tom procesu. Sud u Zagrebu iznosi sljedeće: „Zainteresirane osobe uglavnom nemaju nikakvu predodžbu o tijeku i fazama sudskog postupka. Najčešće predrasude su uglavnom podijeljene u dvije krajnosti – jedna skupina zainteresiranih osoba smatra da se svi postupci nakon reforme što ju je proveo papa Franjo „rješava u 60 dana“, kako se moglo pročitati u medijskom

prostoru nakon reforme, i da su tom reformom promijenjeni i kanonski razlozi ništavosti ženidbe te se puno lakše dolazi do pozitivne presude. Druga skupina osoba boji se da su to procesi koji traju „desetak godina“ i iziskuju velika novčana sredstva.“ Sud u Đakovu navodi: „Vrlo često vjernici misle da je crkveni sudski postupak sličan ili isti kao i civilni postupak razvoda braka. Osim toga, u velikom broju slučajeva smatraju da su razlozi civilnog razvoda braka dovoljni i za poništenje njihove crkvene ženidbe. Kada im objasnimo da se radi o sakramentu ženidbe i da njihovi razlozi, zbog kojih bi se „razveli“ u Crkvi nisu dostatni, često burno i bezobrazno reagiraju „čudeći se“ zašto kompliciramo njihov život.“ Sud u Rijeci konstatira kako se prilikom susreta sa strankama nisu susreli s predrasudama o tome kako izgleda proces dokazivanja ništavosti ženidbe: „Uglavnom nemaju predodžbu, zato im mi ukratko objasnimo i uputimo na našu web stranicu na kojoj mogu naći detaljnije informacije o tome.“ Sud u Zadru navodi kako im nije poznato imaju li vjernici pretpostavku o tome kako izgleda navedeni proces, dok Sud u Splitu navodi kako vjernici nemaju percepciju o tome.

Sagledavajući iznesene informacije, stječe se zaključak da stranke uglavnom nemaju predodžbu o tome kako izgleda sudski proces dokazivanja ništavosti ženidbe. Zagreb navodi zanimljive predrasude, koje su ujedno dijametralno suprotne, dio vjernika smatra da se zbog reforme lakše dolazi do pozitivne presude, dok drugi dio i dalje percipira sudske procese kao dugotrajne i skupe. Đakovo nadopunjuje tvrdnje navodeći kako vjernici često znaju smatrati istim ili sličnim crkvene i civilne sudske postupke, a da predočavanje informacija o ženidbi kao sakramentu i nemogućnosti proglašenja ništavosti u određenim slučajevima zna imati negativne i burne reakcije kod vjernika. Rijeka također navodi kako vjernici nemaju pretpostavke o odvijanju ženidbene parnice, dok Zadar navodi kako im nisu poznate informacije o tome, a Split tvrdi da vjernici uopće nemaju predodžbu. Ono što je zajedničko svim iskazima jest da vjernici nisu uopće informirani ili imaju određene iskrivljene pretpostavke o samim procesima.

Rezimirajući odgovore za oba pitanja, dolazi se do zaključka kako vjernici u većini slučajeva prilikom obraćanja sudu nemaju pravodobnu sliku o tome je li njihova ženidba nevaljana ili ne. Mali broj vjernika se prije obraćanja sudu informira o svojoj situaciji razgovorom sa svećenikom ili istraživanjem potrebnih pravnih podataka dostupnih na mrežnim stranicama hrvatskih biskupija. Što se tiče ženidbenih parnica, zajedničko iskustvo svih sudova koji su iznijeli svoja iskustva, jest da vjernici nemaju percepciju o tome kako izgleda sam proces. S druge strane, dva suda su istakla određene predrasude i netočne informacije s kojima se susreću prilikom rada

sa strankama. Potrebno je napomenuti kako ovaj dio istraživanja nije obuhvatio svih pet sudova jer su Zadar i Split ostali suzdržani u davanju informacija ili su navodili kako su im traženi podaci nepoznati. Važno je istaknuti kako ovo nije potpuna slika o navedenim pitanjima jer je ovo prekompleksna tematika da bi se mogla svesti na dva pitanja koja mogu obuhvatiti sve potrebne informacije i podatke. Ovim se htjela stvoriti okvirna slika informiranosti vjernika o njihovoj osobnoj situaciji i sudskim procesima na temelju praktičnog iskustva pravnik u radu sa strankama. Stoga nužno je realizirati puno detaljnija i iscrpnija istraživanja o navedenoj problematici.

6.5. Ured za davanje pravnog savjeta

Posljednji dio istraživanja posvećen je Uredu za davanje pravnog savjeta, kako bi se ustanovilo koji sudovi imaju otvorene Urede, koliko imaju zaposlenika te koja je njihova razina obrazovanja. Nadalje, htjelo se doznati koliko je osoba zatražilo besplatan pravni savjet u protekloj godini¹⁴³ te koliko je osoba imalo pravne temelje za pokretanje postupka. Naposljetku, pitanje obraćaju li se oboje supružnika ili samo jedan od njih sudu.

Ured za davanje savjeta pri Međubiskupijskom sudu prvoga stupnja u Zagrebu prvi je takav otvoren u Hrvatskoj. Pri Uredu su angažirana tri stalna odvjetnika, jedan savjetnik te voditelj Ureda. Stalni odvjetnici su doktori kanonskog prava, a savjetnik je magistar teologije. Na pitanje koliko je osoba zatražilo besplatan pravni savjet u protekloj godini, Zagreb je dao najdetaljniji odgovor: bilo je ponuđeno 148 termina za informativne razgovore, na koje se ukupno odazvalo 125 osoba. Nadalje, jednokratni pravni savjet zatražilo je šest osoba, a pomoć pri sastavljanju tužbe pružena je 16 osoba. Treba naglasiti da je u 2020. godini rad Ureda za davanje savjeta bio otežan ne samo zbog pandemije koronavirusa, nego i zbog potresa koji je pogodio Zagreb 22. ožujka 2020. godine, a koji je uzrokovao potrebu preseljenja Ureda. Na pitanje obraćaju li se oboje supružnika Uredu ili samo jedan od njih, ističu: „Vrlo su rijetki slučajeva kad se oboje supružnika obraćaju za informativni razgovor, u velikoj većini samo jedan od supružnika traži informacije o parnicama proglašenja ništavosti ženidbe.“ Ne vode evidenciju o broju osoba kojima je na temelju informativnog razgovora rečeno da u njihovu slučaju postoji pravni temelj za pokretanje postupka.

¹⁴³ 2020. godina.

Sud u Đakovu navodi da još uvijek nemaju otvoren Ured za davanje pravnog savjeta, ali ističu nadu da će se to ostvariti u skorijoj budućnosti. Na pitanje kada planiraju otvoriti Ured, navode: „Trenutno imamo tri postdiplomanta na studiju kanonskoga prava. Prvi bi se trebao vratiti sa studija do konca ove građanske godine, nakon čega bismo pristupili otvaranju tog Ureda i njegovoj organizaciji.“ Kao razlog zašto Ured još uvijek nije otvoren navode nedostatak stručnog kadra i adekvatan prostor. Sud u Rijeci ističe kako nema otvoren Ured i zasad se ne planira otvoriti. Razlog neotvaranja pojašnjavaju: „Jer rješavamo na ovaj način, kroz predistražni postupak.“ Zadar i Split također nemaju otvorene Urede, ali imaju angažirane zaposlenike koji primaju stranke na razgovor. Split ističe da ima 5 bračnih savjetovališta i 16 angažiranih zaposlenika, a dijapazon njihova obrazovanja je dosta širok: liječnici, psiholozi, kanonisti, svećenici... Na pitanje koliko je osoba zatražilo besplatan pravni savjet, nejasno odgovaraju: „Svi savjeti se daju gratis.“ Nadalje, ističu da je samo pet parova zajedno došlo potražiti pravni savjet, a da je 115 osoba imalo pravni temelj za pokretanje postupka. Zadar navodi jednog pravnog savjetnika, koji je doktor crkvenog prava. Nadalje, u protekloj godini je 20-ak osoba u njihovoj nadbiskupiji zatražilo besplatan pravni savjet, dogovarajući susret sa savjetnicom. Uglavnom je samo jedan od supružnika tražio pravni savjet, a na pitanje koliko je osoba imalo pravne temelje za pokretanje postupka, Sud ne daje konkretne podatke. Prema navedenom, Split i Zadar nemaju službeno ustanovljene Urede, ali njihovi službenici obavljaju djelatnosti koje su u funkciji Ureda, što znači da neformalno zapravo imaju Ured.

Prema priloženom, samo jedan sud (MSPS-a u Zagrebu) ima formalno otvoren Ured, dok u Splitu i Zadru još uvijek nije službeno uspostavljen, ali njihovi službenici obavljaju djelatnosti Ureda. No, nisu se očitovali planiraju li i kada službeno uspostaviti Ured. Sud u Đakovu se izjasnio po tom pitanju, stoga se u doglednoj budućnosti može očekivati službeno otvaranje Ureda i početak rada. Rijeka je jedina niječno odgovorila po pitanju mogućeg otvaranja Ureda zato što u svojoj praksi uspijevaju rješavati slučajeve kroz predistražni postupak. Sumirajući navedeno, tri od pet Sudova ima aktivne formalno/neformalno ustanovljene Urede, a jedan Sud ga planira službeno otvoriti u doglednoj budućnosti, dok je Rijeka pronašla način rada s vjernicima bez uspostavljanja Ureda. Prema tome se zaključuje da vjernici u svim biskupijama ne ostaju uskraćeni za svoja prava vezana za informiranje i savjetovanje o vlastitoj situaciji jer je svih pet Sudova na određen način našlo rješenje za pokrivanje navedenih aktivnosti.

Ono što je pohvalno za Sud u Splitu, a ujedno i jamči kvalitetu rada jest činjenica da je pri njihovim bračnim savjetovalištim uključeno 16 zaposlenika sa širokim spektrom zanimanja, koja nisu orijentirana samo na crkveno pravo i teologiju. Naravno, to ne znači da i ostali sudovi nemaju možebitno sličnu situaciju u svojim resorima, no to u anketi nisu naveli. Broj osoba koje su zatražile besplatan pravni savjet na svim sudovima je nemoguće utvrditi jer su jedino Zagreb i Zadar dali konkretan podatak. No, svakako se može zaključiti da se vjernici obraćaju za pravnu pomoć, barem zbog činjenica da ih većinom uputi župnik ili neki drugi svećenik s kojim su se prethodno posavjetovali o svojoj situaciji. Svakako je zanimljiva činjenica da se gotov zanemariv broj vjernika zajedno sa svojim ženidbenim drugom obraća Uredu. Naravno, takav podatak ne treba čuditi, obzirom na proživljenu emocionalnu bol, a i možebitnu traumu rezultiranu propalim brakom. Ono, što bi se potencijalno, ali s velikom dozom rezerve, moglo zaključiti jest da mali broj vođenih Kraćih postupaka pred biskupom upravo leži u činjenici da se minoran broj ženidbenih drugova zajedno obraća sudu za pravni savjet (što je već spomenuto u prethodnom poglavlju).

Naposljetku, posljednje pitanje upućeno sudovima: jesu li spremni omogućiti stipendiranje za stručno usavršavanje, ako se javi zainteresirana osoba za rad sa strankama, koja ne posjeduje potrebnu razinu pravne naobrazbe (ima samo završen petogodišnji studij teologije ili katehetike)? Zagreb navodi: „U Uredu za davanje savjeta pri Međubiskupijskom sudu prvoga stupnja u Zagrebu već je imenovana osoba koja je magistar teologije, ali je upisala poslijediplomski studij na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i to stručno usavršavanje za potrebe djelovanja Ureda omogućila je Zagrebačka nadbiskupija.“ Đakovo ne daje konkretne informacije jer sudski vikar, koji je sudjelovao u anketi u ime Suda, ne može osobno odgovoriti na to pitanje bez prethodnog razgovora i mišljenja moderatora suda. Nadalje, Rijeka na zadnje pitanje odgovara kratko, niječnim odgovorom, bez detaljnijih objašnjenja. Sud u Zadru ostao je suzdržan pri odgovoru na ovo pitanje, a Split se također nije izjasnio poručivši da to nije pitanje za taj sud. Konkretno, Zagreb i Đakovo su već osigurali stručno usavršavanje i stipendiranje za buduće službenike. Rijeka se izrazila negativno po tom pitanju, a Zadar i Split se nisu očitovali, stoga se ne može zaključiti kako će postupiti ukoliko dođe do takve potencijalne situacije. Po ovom pitanju je primjetna velika doza rezerve kod sudova, što znači da je upitno može li se očekivati proširenje njihovih kadrova (osim Đakova i Zagreba). Možebitni razlog leži u pretpostavci da smatraju broj angažiranih službenika dostatnim, s obzirom na prosječni broj riješenih parnica u godini. No,

uvažavajući statistike koje ukazuju na sve veći broj propalih brakova (ne samo vjerskih, nego i građanskih), može se očekivati u dogledno vrijeme potreba za većim brojem angažiranih službenika. Vrijeme će pokazati kakav će stav sudovi pokazati po tom pitanju, u narednom periodu.

7. RASPRAVA

Sagledavajući sve do sada navedeno, potrebno je pružiti osvrt na dobivene rezultate te analizirati u kojoj mjeri je provedena reforma u vidu uspostave Ureda i njegovog funkcioniranja te angažmanu stalnih odvjetnika. Analizirat će se i usporediti ukupni broj proglašanih ništavih ženidbi i rastavljenih građanskih brakova u periodu od 2016. do 2020. godine. Nužno je reći nešto više o informiranosti vjernika vezano za njihovu situaciju i postupak ženidbene parnice, pri čemu će se iznijeti nekoliko sudova o toj tematici, proizašlih na temelju pročitane literature i same ankete.

Istraživanje je pokazalo kako je svaki sud (osim Đakova, koji radi na tome) realizirao zahtjev članka 113. DC-a, prema kojem treba postojati Ured ili osoba od koje se može dobiti besplatan pravni savjet. Što se tiče broja stalnih odvjetnika na sudovima prednjači Rijeka, a pozitivna je činjenica da sedam od 10 stalnih odvjetnika u Hrvatskoj ima doktorat ili magisterij iz kanonskog prava. Na samo tri Suda (Zagreb, Zadar, Split) je prisutan po jedan laik, što znači da su od 10 stalnih odvjetnika na crkvenim sudovima prvoga stupnja u Hrvatskoj samo tri laika. Pitanje angažiranosti laika na crkvenim sudovima i u Uredima moglo bi se promatrati iz perspektive koju daje *Ad gentes*, promatrajući Crkvu koja živi punim životom i savršen je znak Krista među ljudima jedino ako s hijerarhijom djeluju laici koji svojom prisutnošću unose Evanđelje u život nekog naroda.¹⁴⁴ Stoga bi bio poželjan veći angažman laika u radu Ureda, ali i sudova, kako bi Crkva bila sol zemlje o kojoj govori *Lumen Gentium*. Ono što zasigurno laicima, ali i klericima, predstavlja prepreku u angažmanu pri sudovima i uredima jest stjecanje pravne naobrazbe, obzirom na činjenicu da studij kanonskog prava iziskuje velike novčane izdatke. Iz istraživanja je vidljivo da crkveni sudovi nisu otvoreni za stipendiranje ili se nisu izjasnili po tom pitanju, osim Đakova i Zagreba koji su osigurali stručno usavršavanje za svoje djelatnike.

Druga stavka ovog istraživanja koju je potrebno proanalizirati jesu sudske parnice. Tako se dolazi do podatka da je unutar razdoblja od 2016. do 2020. godine proglašeno 1 357 ništavih ženidbi. Samo su četiri parnice vođene Kraćim postupkom pred biskupom i samo dva Postupka na temelju isprave, što znači da je Redovni postupak i dalje najučestaliji način vođenja parnice. Na početku istraživanja izneseni su statistički podaci o razvodima građanskih brakova unutar istog

¹⁴⁴ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Ad gentes. Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve* (07. XII. 1965.), br. 21, u: *Dokumenti*, Zagreb, 1986. (dalje: AG).

vremenskog intervala, prema kojima su 30 198 građanskih brakova završilo razvodom, a udio rastavljenih u odnosu na broj sklopljenih ženidbi iznosi 30, 94 %.¹⁴⁵ Iako je razlika u broju rastava građanskih brakova i broju ženidbi koje su proglašene ništavim više nego očita, potrebno je uzeti u obzir činjenicu da je broj onih koji su se građanski razveli, ali su još uvijek crkveno vjenčani zasigurno nešto manji jer od navedenih 30 198 brakova završenih razvodom, određeni postotak njih zasigurno nije sklopljen u Crkvi. Naravno, kada se govori o ništavim ženidbama, uvijek treba voditi računa da se ne zapadne u dvije krajnosti, a to su laksizam i rigorizam. Laksizam podrazumijeva mišljenje da svaka ženidba koja je završila rastavom ujedno je i nevaljana. S druge strane, kao sušta suprotnost, rigorizam definira stajalište da su sve promašene ženidbe uglavnom valjano sklopljene. Stoga se crkveni službenici uvijek moraju voditi ljubavlju prema istini kao glavnom niti vodiljom u otkrivanju je li neka ženidba valjano ili nevaljano sklopljena.¹⁴⁶ Ipak, postavlja se pitanje, koliko je onih vjernika koji spadaju u statistiku razvedenih, potencijalno imaju kanonski razlog ništavosti ženidbe, a da to ne znaju jer se nisu informirali i obratili za pomoć Crkvi vezano za svoju „neregularnu situaciju“.

Istraživanje je pokazalo da dio vjernika koji se obrati Sudu nema jasnu sliku koji bi bio razlog ništavosti njihove ženidbe ili kako bi trebala izgledati ženidbena parnica. Imaju određene predodžbe zašto je njihova ženidba nevaljana, ali i o tome kako izgleda sama parnica. Nekada te predodžbe znaju biti iskrivljene, primjerice o ženidbenoj parnici kao mučnom procesu koji traje dugi vremenski period. No, prema navodima sudova, u većini slučajeva vjernici dolaze neinformirani. Pritom su neki sudovi istaknuli kako oni na svojim web stranicama imaju osnovne informacije o razlozima ništavosti ženidbe i procesu parnica što znači da vjernici imaju priliku samostalno se informirati prije susreta sa sudskim službenicima. Provjerom internetskih stranica crkvenih sudova u Hrvatskoj, doista je utvrđeno da četiri od pet sudova ima dostupne materijale s konkretnim informacijama u vidu korisnih članaka ili teksta na samim stranicama.¹⁴⁷ Jedino Sud u Zadru nema takve podatke dostupne na svojoj web stranici. Zagrebački sud je išao korak dalje,

¹⁴⁵ Usp. DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, Prirodno kretanje stanovništva, u: <https://www.dzs.hr/> (22. IV. 2020.).

¹⁴⁶ Usp. Slavko ZEC., Parnice za proglašenje ništavosti ženidbe na crkvenom ženidbenom sudu: načela i postupak, u: *Riječki teološki časopis*, 31 (2008.) 1., 240.-241.

¹⁴⁷ Usp. MEĐUBISKUPIJSKI SUD PRVOGA STUPNJA U ZAGREBU, u: <https://mszg.hr/korisni-clanci/> (27. IV. 2021.); MEĐUBISKUPIJSKI SUD PROVGA STUPNJA U ĐAKOVU, u: <http://sud.djos.hr/korisni-clanci/> (27. IV. 2021.); CRKVENI INTERDIJECEZANSKI SUD PRVOGA STUPNJA U SPLITU, u: <https://smn.hr/index.php/ustanove/sud> (27. IV. 2021.); INTERDIJECEZANSKI ŽENIDBENI SUD PRVOGA STUPNJA U RIJECI, u: <https://idzs.info/#> (27. IV. 2021.).

prihvativši jedan od prijedloga reforme, izradivši *Vademecum/Priručnik* koji je sastavljen prvenstveno u svrhu pomoći pastoralnim djelatnicima za što efikasniju provedbu pastoralne istrage. U njemu su potanko objašnjeni kanonski razlozi ništavosti ženidbe, koraci pastoralne istrage i odvijanja parnice.¹⁴⁸ Priručnik je dostupan svima, prodaje se u nekolicini knjižara koje prodaju vjersku literaturu, a može se posuditi i u dosta gradskih i znanstvenih knjižnica u Hrvatskoj. No, prema rezultatima ankete, vjernici u većini slučajeva ne dolaze u doticaj s priloženim informacijama na internetskim stranicama sudova, sve dok ih sudski službenici ne upute na njih. Također, istraživanje je pokazalo da se mali broj vjernika konzultira sa župnikom ili nekim drugim svećenikom o svojoj situaciji. Može se pretpostaviti da stranke koje se žele obratiti sudu ne znaju da imaju mogućnost informiranja na web stranicama sudova, no postavlja se pitanje zašto u velikom broju slučajeva ne razgovaraju s nekim svećenikom.

Odgovor na to pitanje bi se djelomično mogao pronaći u istraživanju Žarke Karoglan, koje se bavi temom pastora rastavljenih i razvedenih. Putem narativnog intervjua, u izravnom razgovoru s određenim brojem pogođenih supružnika, osvrnula se i na njihov odnos s Crkvom nakon razvoda i rastave. Ističe kako kod vjernika primjećuje izmiješanost osjećaja i predrasuda. „Najprije, osoba misli kako je, s obzirom na dijete, razvodom učinila nešto dobro. Drugi je osjećaj kako je tim činom ušla u grupu odbačenih i grešnih, a treći osjećaj i predrasuda su kako bi ju crkveni djelatnik unaprijed osudio te mu se stoga nije ni usudila obratiti za pomoć.“¹⁴⁹ Što se tiče crkvenih djelatnika, osobito svećenika, mora se uzeti u obzir da je svaki od njih individua za sebe sa svojim osobinama i karakterom. Ono što svaki pojedinac traži u svećeniku jest osoba koja će saslušati i razgovarati te time pokazati kako čovjek kao pojedinac nije otpisan i da ima podršku u svakoj situaciji. Istraživanje je pokazalo da kod vjernika prevladava niska želja za razgovorom s crkvenim djelatnicima u tjeskobnim situacijama. Naravno, ne smije se zanemariti činjenica da su neki vjernici, doduše u manjem broju, stvarno naišli na nerazumijevanje i osudu prilikom obraćanja crkvenim djelatnicima, a čiji se primjeri mogu pronaći u autoričinom istraživanju. No, takvi slučajevi ne smiju sputavati osobe da i dalje traže pomoć, ako treba i kod drugih svećenika jer istraživanje pokazuje da je većina svećenika voljna saslušati osobu, pružiti joj utjehu i

¹⁴⁸ Usp. MIDI, *Način postupanja u parnicama za proglašenje ništavosti ženidbe*, čl. 3.

¹⁴⁹ Usp. Žarka KAROGLAN, *Pastoral rastavljenih i razvedenih*, u: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:936572> (28. IV. 2021.).

razumijevanje za njenu situaciju. Što se tiče samog odnosa s Crkvom, zapaža se da kod nekih rastava i razvod utječu na udaljavanje od Crkve kao institucije.¹⁵⁰

Svakako, treba razumjeti perspektivu vjernika, kojima obraćanje crkvenim djelatnicima, nevezano za to kako će se pastoralni djelatnik ponijeti prema njima, izaziva dodatni stres i napor zbog suočavanja sa životnim porazom, produbljivanje boli i potencijalnih trauma te stvaranje nelagode. Stoga taj iskorak obraćanja treba ohrabrivati i poticati, nevezano za to je li ženidba nevaljana ili nije jer se time pruža prilika Crkvi da bude njihovo utočište, u kom će pronaći utjehu i razumijevanje. Svaki pastoralni djelatnik treba imati na umu da prilikom susreta s vjernicima predstavlja Crkvu, čime ima odgovornost, ne samo prema vjerniku, nego i prema Crkvi jer uvijek postoji opasnost da se prikaže iskrivljena slika koja može nanijeti štetu i vjernicima i Crkvi kao zajednici.¹⁵¹

Ono što bi možda pomoglo u poticanju vjernika da se obrate crkvenim djelatnicima, kao prvi korak u otkrivanju je li njihova ženidba nevaljana, jest konstantno isticanje župnika da su tu za svoje vjernike koji su pogođeni razvodom i rastavom. To se može ostvariti u vidu kreiranja raznih kateheza i pastoralnih djelatnosti namijenjenih takvim osobama. Uz to, ako vjernicima i to nije dovoljan poticaj, moglo bi im se omogućiti doticaj s potrebnim informacijama u vidu letaka na kojima bi bili izneseni osnovni podaci za ništavost ženidbe, a koje bi župnici mogli izložiti u svojim župama, kako bi se svaki vjernik mogao anonimno informirati (obzirom da je istraživanje pokazalo da se mali broj vjernika informira na stranicama crkvenih sudova). Ovo su samo neki od prijedloga kako potaknuti dijalog i susret s vjernicima koji se nalaze u ženidbenim poteškoćama. Zasigurno ima još korisnih ideja koje bi mogle motivirati vjernike u ostvarivanju tog prvog koraka koji je bolan, možda i neugodan, ali jako važan.

Ono što bi trebalo ohrabriti vjernike i što bi uvijek trebali imati na umu jest da je glavni cilj Crkve spasenje duša, što znači da je i rad crkvenih djelatnika, Ureda i sudova vođen istom svrhom. To ističe i DC, navodeći kako vjernicima ne smije biti uskraćeno obraćanje sudovima zbog ponašanja službenika ili zbog previsokih troškova jer bi to uzrokovalo štetu dušama, čije spasenje treba biti vrhovni zakon u Crkvi.¹⁵² Crkveni djelatnici se u ophođenju s vjernicima moraju voditi Kristovim zakonom ljubavi jer je „ljubav glavni i naravni poziv svakog ljudskog bića“.

¹⁵⁰ Usp. Žarka KAROGLAN, Pastoral rastavljenih i razvedenih, u: : <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:936572> (28. IV. 2021.).

¹⁵¹ Usp. Klara ČAVAR – Vikica VUJICA, Zastupnici i odvjetnici u sporovima i ured za davanje pravnog savjeta, 408.

¹⁵² Usp. DC, čl. 308.

Naravno, to ne znači da Crkva odustaje od bitnih svojstava ženidbe ili da uvodi neke nove parametre za proglašenje ništavosti. Naprotiv, Crkva kao brižna majka i učiteljica i dalje potvrđuje svoju stegu, koja je utemeljena na Svetom pismu.¹⁵³

¹⁵³ Usp., FC, br. 81 i 84.

ZAKLJUČAK

Ured za davanje pravnog savjeta ušao je u crkvenu sudsku praksu 2016. godine kao jedan od noviteta koje donosi reforma kanonskog postupka za parnice proglašenja ništavosti ženidbe pape Franje. Važno je naglasiti kako odredba o uspostavi Ureda postoji još od 2005. godine, a proizašla je iz upute *Dignitas connubii*, a reformom je ponovno aktualizirana i provedena u djelo. Vjernici koji su pred dvojmom o ništavosti svoje ženidbe obraćaju se Uredu za besplatan pravni savjet, instituciji crkvenog suda, koja je od iznimne važnosti s pastoralnog i pravnog aspekta. Promatrajući Ured u kontekstu pastoralnog djelovanja, dolazi do izražaja uloga odvjetnika koji, osim pravne pomoći, stranci pruža i pastoralnu skrb, osiguravajući joj potporu i vjersku podršku. Stoga on mora biti kompetentan za pružanje duhovne potpore prilikom saslušanja stranke, ali slučaju mora pristupiti objektivno, vodeći se ljubavlju prema istini kao glavnom pokretaču. Također, nije nužno da odvjetnik ima formalnu pravnu naobrazbu. Što se tiče pravnog konteksta rada Ureda, tu se prije svega podrazumijeva otkrivanje kanonskog razloga ništavosti ženidbe kroz provođenje pastoralne istrage. Osim davanja pravnog savjeta koji je besplatan, vjernici imaju mogućnost tražiti dodatne usluge u vidu pomoći prilikom sastavljanja tužbe i prikupljanja priloga tužbi. Osnivanjem Ureda, Crkva je odgovorila na potrebe vremena u kojem živi, gdje je sve više rastava i propalih brakova. U Republici Hrvatskoj, u posljednje četiri godine, udio razvedenih u odnosu na broj sklopljenih građanskih brakova iznosi oko jednu trećinu, stoga se pokazala potreba sudskog, ali i pastoralnog karaktera za osnivanjem Ureda na hrvatskim crkvenim sudovima.

Obzirom da ova tematika još uvijek predstavlja novinu u sudskoj praksi, pokazala se potreba za provedbom istraživanja o primjeru prakse crkvenih sudova u Hrvatskoj. Istraživanje je pokazalo da su svi crkveni sudovi u Hrvatskoj (Đakovo radi na realizaciji toga) primijenili članak 113. DC-a, osiguravši svojim vjernicima Ured ili službenika suda koji će saslušati stranke koje dolaze po besplatan pravni savjet. Zagreb jedini ima formalno ustanovljen Ured, u Splitu i Zadru Ured funkcionira, iako još uvijek nije službeno otvoren. Rijeka nema Ured, ali sve aktivnosti rada sa strankama obavljaju kroz predistražni postupak, Đakovo radi na njegovom otvaranju. Svi sudovi prvoga stupnja su zborni i na njima je prisutno 10 stalnih odvjetnika, od kojih su troje laici (Zagreb, Zadar, Split). Pozitivno je za istaknuti kako je pravna naobrazba stalnih odvjetnika u većem dijelu na visokom stupnju, 7 od 10 ih ima magisterij ili doktorat iz kanonskog prava. Prema dobivenim podacima, jedino su Đakovo i Zagreb trenutno osigurali svojim budućim zaposlenicima

stipendiranje studija, dok ostali sudovi nisu izrazili spremnost na omogućavanje stipendiranja (Rijeka) ili su ostali suzdržani po tom pitanju (Zadar, Split). Naravno, nije isključeno da će sudovi, sukladno svojim potrebama, u budućnosti promijeniti svoj stav po ovom pitanju.

Što se tiče provedenih ženidbenih parnica, u razdoblju od 2016. do 2020. godine ukupno je proglašeno 1357 ništavih ženidbi. Istraživanje je pokazalo da Sud u Splitu ima najviše proglašanih ništavih ženidbi (656). Redoviti ženidbeni postupak je još uvijek najučestaliji način vođenja parnica. Kraći ženidbeni postupak pred biskupom, jedan od plodova reforme, do sada je proveden samo 4 puta na crkvenim sudovima u Hrvatskoj. Postupak na temelju isprave je i dalje najmanje zastupljen u sudskoj praksi.

Sumirajući podatke o informiranosti vjernika, pokazalo se da vjernici prilikom obraćanja sudu nemaju jasnu predodžbu o tome je li njihova ženidba nevaljana i kako bi trebao izgledati sudski postupak. Također, određeni sudovi su se susretali s određenim predrasudama i krivim informacijama u radu sa strankama. Ustanovljeno je da se mali broj vjernika o svojoj situaciji prethodno informira u razgovoru sa svećenikom ili na internetskim stranicama sudova, koji imaju sve potrebne informacije dostupne na internetu. Postavlja se pitanje zašto je to tako, čime se ostavlja prostora za daljnje detaljnije istraživanje te tematike. Evidentno je da partikularne Crkve i dalje trebaju ustrajno raditi na aktualizaciji Ureda, tj. osvještavanju vjernika o njegovom postojanju i o mogućnostima koje im pruža.

Crkva je osnivanjem Ureda, u kojem vjernici mogu dobiti besplatnu pastoralno-pravnu pomoć, otišla korak dalje u svojem misijskom poslanju brige za spas duša svojih vjernika. To je ona Crkva o kojoj govori papa Franjo u *Evangelii Gaudium*, koja izlazi na periferije i skrbi za svoje ranjeno stado. Ona predstavlja milosrdnog Samarijanca koji liječi rane onima koji su ih zadobili sklapanjem promašene ili nevaljane ženidbe. Tu dolazi do izražaja uloga odvjetnika koji predstavljaju Crkvu, kao tražiteljicu istine i brižnu majku koja skrbi za svoju djecu. Upravo na njima počiva briga i odgovornost za spas duša vjernika jer su oni ti koji poznaju zakon.

Ured za davanje pravnog savjeta i stalni odvjetnici

SAŽETAK

Rad se bavi Uredima za davanje pravnog savjeta i stalnim odvjetnicima. Objasnjen je pravni tijek njegovog osnivanja, od *Dignitas connubi* pa sve do MIDI. Prvi dio rada objašnjava što je to Ured za davanje pravnog savjeta i koja je njegova svrha. Nadalje, opisana je njegova pastoralna i pravna funkcija, od provođenja pastoralne istrage u svrhu otkrivanja kanonskog razloga ništavosti ženibe do pružanja pomoći vjernicima koji se nalaze u „neregularnoj situaciji“. Također, pojašnjena je uloga stalnog odvjetnika, pri čemu je dodatno pojašnjena pravna regulativa koja određuje uvjete koji se moraju ispuniti kako bi se mogla obnašati ta služba. Za potrebe rada provedeno je istraživanje putem anketnog upitnika koje se bavi primjerima prakse crkvenih sudova Hrvatskoj. Pokazalo se da su četiri od pet sudova prvoga stupnja implementirali članak 113. DC-a u svoju sudsku praksu, a Đakovo trenutno radi na realizaciji. Na sudovima prvoga stupnja u Hrvatskoj je prisutno ukupno deset stalnih odvjetnika, od čega su tri laika, a pozitivna činjenica koju vrijedi istaknuti je da sedam od deset odvjetnika ima magisterij ili doktorat iz kanonskog prava. Ustanovljeno je da je na crkvenim sudovima prvoga stupnja, u razdoblju od 2016. do 2020. godine, sveukupno proglašeno 1357 ništavih ženidbi, od čega je najviše provedenih parnica na Sudu u Splitu. Redoviti ženidbeni postupak je i dalje najučestaliji način postupanja u ženidbenim parnicama, a Kraći ženidbeni postupak pred biskupom, jedna od novina reforme, proveden je samo četiri puta u crkvenoj sudskoj praksi u Hrvatskoj. Informiranje vjernika je aspekt na kojem je ostalo prostora za daljnje istraživanje jer se pokazalo da vjernici dolaze neinformirani o svojoj situaciji, ali i o procesu ženidbenih parnica općenito.

Ključne riječi: Ured, reforma, sud, stalni odvjetnici, ženidbena parnica, stranke, pastoralna istraga, istraživanje

Legal Advice Bureau and Permanent Attorneys

ABSTRACT

This paper deals with Legal Advice Bureau and Permanent Attorneys. The legal course of its establishment is explained from *Dignitas connubia* to MIDI. The first part of the paper explains what the Legal Advice Bureau and its purpose are. Furthermore, its pastoral and legal function is described, from conducting a pastoral investigation of discovering the canonical reason for the nullity of marriage to assisting believers who are in an "irregular situation." Also, the role of the permanent attorney has been explained and the legal regulation determining conditions for obtaining the mentioned service is clarified. A survey questionnaire regarding examples of the practice of church courts in Croatia was conducted. The results have shown that four of the five Courts of First Instance have implemented Article 113 of the DC in their case law, and Đakovo is currently working on its implementation. A total of ten permanent attorneys are present in the Courts of the First Instance in Croatia and the three of them are laypeople. A positive fact worth noting is that seven out of ten attorneys in question have a master's degree or a doctorate in canon law. Furthermore, it was established that in the Ecclesiastical Courts of the First Instance, in the period from 2016 to 2020, a total of 1357 marriages were declared null, and most lawsuits were conducted at the Court of Split. Regular Marriage Proceedings are still the most common way of dealing with marriage lawsuits, and the Short Marriage Proceedings before the Bishop, one of the novelties of the reform, has been conducted only four times in church court practice in Croatia. Informing the believers is an aspect of further research because it has been shown that believers come uninformed about their situation, but also about the marriage litigation process in general.

Keywords: Office, reform, court, permanent attorney, marriage litigation, parties, pastoral investigation, research

LITERATURA

Knjige:

BERLJAK, Matija, *Kanonski oblik ženidbe*, Zagreb, 1999.

BLAŽEVIĆ, Velimir, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, Zagreb, 2004.

BOLJAT, Lucija – ŠALKOVIĆ Josip, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, Zagreb, 2016.

ŠKALABRIN, Nikola, *Ženidba: pastoralno-pravni priručnik*, Đakovo, 1995.

ZEC, Slavko, *Mitis Iudex Dominus Iesus. Blagi sudac Gospodin Isus. Komentar i primjena*, Zagreb, 2017.

Dokumenti:

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*. IV. izdanje, Zagreb, 1986.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, Zagreb, 2002.

FRANJO, *Amoris laetitia – Radost ljubavi, Postsinodalna apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama, kršćanskim supruzima i svim vjernicima laicima o ljubavi u obitelji*, (19. III. 2016), Zagreb, 2016.

IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio – Obiteljska zajednica*, (22. XI. 1881.), Zagreb, 2009.

Katekizam Katoličke Crkve, HBK – Glas Koncila, Zagreb, 2016.

PAPINSKO VIJEĆE ZA ZAKONSKE TEKSTOVE, *Dignitas connubii – Dostojanstvo ženidbe*, (25. I. 2005.), Zagreb,

ZAKONIK KANONSKOG PRAVA, proglašen vlašću Pape Ivana Pavla II., Zagreb, 1996.

Članci:

BERLJAK, Matija, Razrješenje ženidbe pavlovskom povlasticom, u: *Bogoslovska smotra*, 64 (1994.) 1-4., 346-353.

BOLJAT, Lucija – ŠALKOVIĆ, Josip, Kanonsko-pravni aspekti pripreve za ženidbu i prevencija ništavosti, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2015.) 3., 813-840.

ĆAVAR, Klara – VUJICA, Klara, Zastupnici i odvjetnici u sporovima i ured za davanje pravnog savjeta, u: *Vrhbosnensia*, 23 (2019.) 2, 391-408.

MIĆAN, Mato, Doktrinarni elementi tužbe za pokretanje parnice o ništavosti ženidbe, u: Josip ŠALKOVIĆ (ur.), *Ništavost ženidbe: procesne i supstantivne teme*, Zagreb, 2009.

MILOTIĆ, Ivan, Testis unus testis nullus u rimsko-kanonskom i važećem kanonskom postupku, u: *Bogoslovska smotra*, 89 (2019.) 4., 837-859.

NUIĆ, Viktor, Formulacija dvojbe, u: Josip ŠALKOVIĆ (ur.) *Ništavost ženidbe: procesne i supstantivne teme*, Zagreb, 2009.

SAJE, Andrej, Savjetovanje i pokušaj pomirenja, u: Josip ŠALKOVIĆ (ur.), *Ništavost ženidbe: procesne i supstantivne teme*, Zagreb, 2009.

ZEC, Slavko, Parnice za proglašenje ništavosti ženidbe na crkvenom ženidbenom sudu: načela i postupak, u: *Riječki teološki časopis*, 31 (2008.) 1., 237-252.

Materijali u elektroničkom obliku:

BOLJAT, Lucija, Kraći ženidbeni postupak pred biskupom, u: <https://mszg.hr/korisni-clanci/> (09. XII. 2020.).

CRKVENI SUDOVI U HRVATSKOJ I BIH, u: <https://mszg.hr/crkveni-sudovi-u-hrvatskoj-i-bih/> (28. IV. 2021.).

DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, Prirodno kretanje stanovništva, u: <https://www.dzs.hr/> (22. IV. 2020.).

HRVATSKA ZAJEDNICA BRAČNIH SUSRETA, u: <https://www.hzbs.hr/> (16. I. 2021.).

IVANKOVIĆ - RADAK, Ivica, Što se mijenja u redovitom postupku proglašenja ništavosti ženidbe?, u: <https://mszg.hr/korisni-clanci/> (09. XII. 2020.).

KAROGLAN, Žarka, Pastoral rastavljenih i razvedenih, uzroci, stanja i crkveno djelovanje, u : <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:936572> (07. IV. 2021.).

FRANJO, Litterae apostolicae motu proprio datae Mitis Iudex Dominus Iesus quibus canones Codicis Iuris Canonici dec causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformantur (15. VIII. 2015.), u: http://w2.vatican.va/content/francesco/en/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20150815_mitis-iudex-dominus-iesus.html (30. VI. 2020.).

PRAVNI FAKULTET, Latinske izreke, u:

https://www.pravo.unizg.hr/GPP/ispiti/materijali/latinske_izreke (17. VII. 2021.).

SVAŽIĆ, Emil, Ženidbeno pravo, (2015.), u: <http://ri-kbf.org/wp-content/uploads/2015/06/Zenidbenopravo-skripta-Svazic.doc.pdf> (1. XII. 2020.).

POPIS TABLICA

Tablica 1. Prikaz podataka o broju sklopljenih i rastavljenih građanskih brakova u Republici Hrvatskoj, u vremenskom periodu od 2016. do 2020. godine.....	3
Tablica 2. Informacije o izvorima podataka.....	40
Tablica 3. Broj stalnih odvjetnika na crkvenim sudovima prvoga stupnja u Hrvatskoj	41
Tablica 4. Razina pravne naobrazbe stalnih odvjetnika.....	42
Tablica 5. Suci laici i njihova pravna naobrazba	43
Tablica 6. Načini vođenja sudskih postupaka i broj riješenih slučajeva nakon Reforme (od 2016. do 2020. godine) na crkvenim sudovima prvoga stupnja u Republici Hrvatskoj.....	44

ŽIVOTOPIS

Osobni podaci:

Ime i prezime: Antonija Kaulić

Datum i mjesto rođenja: 04. 02. 1997., Dubrovnik

Adresa prebivališta: Šilješki 5, 20210, Konavle

Broj mobitela: 095/ 536 7180

E-mail adresa: antonija.kaulic@gmail.com

Podaci o školovanju:

2003. – 2011. – Osnovna škola Cavtat

2011. – 2015. – Turističko i ugostiteljska škola Dubrovnik, Hotelijersko-turistički tehničar

2015. – 2018. – Sveučilište u Zadru, Preddiplomski dvopredmetni studij, smjer Teološko-katehetski i Povijest

2018. – Sveučilište u Zadru, Diplomski dvopredmetni studij, smjer Teološko-katehetski i Povijest

Vještine:

Rad na računalu: MS Office, Internet.

Jezici: engleski

Vozačka dozvola: B Kategorija.

Studentska aktivnost:

2017. - 2018.:

Jedan od organizatora I. dana katehetike na temu *Brak – zajednica za dvoje, komplikacija za troje.*

Član uredništva studentskog časopisa „Rostra“ pri Odjelu za povijest u Zadru

Sudjelovanje na Danima povijesti: suvoditeljica studentske radionice: „Religijski ekstremizmi i pacifizmi kroz povijest“, održano predavanje: „Manifestacija religijskog fanatizma u vidu progona vještica“

2018. – 2019.:

Sudionica projekta „Student – mentor“

Jedan od organizatora II. dana katehetike s temom: „Zar sam ja čuvar brata svoga? – suvremene migracije“ i moderator na okruglom stolu

Sudjelovanje na Danima povijesti: suvoditeljica studentske radionice „More – plavi bezdan povijesnih kataklizmi“, održala predavanje „Rat za mir – Operacija Dubrovnik“

Sudionica Teologijade 2019. godine u Zagrebu

2019. – 2020.:

Sudionica projekta „Student mentor“

Radno iskustvo:

09. – 12. / 2020. – Osnovna škola Mokošica, učiteljica vjeronauka

11. – 12. / 2020. – Osnovna škola Župa Dubrovačka, učiteljica vjeronauka

01. – 06. / 2021. – Osnovna škola Ivana Gundulića, Dubrovnik, učiteljica vjeronauka

02. / 2021. – Osnovna škola Marina Getaldića, Dubrovnik, učiteljica vjeronauka

05. / 2021. – Osnovna škola Antuna Masle, Orašac, učiteljica vjeronauka